

(ed. P. Wendland, post R. Khazarzar)
Philonis Alexandrini opera quae supersunt, vol. 2.
Berlin: Reimer, 1897 (repr. De Gruyter, 1962), pp. 56–94.

Οτι ατρεπτον το θειον

I

1. “Καὶ μετ’ ἐκεῖνο” φησὶν “ὡς ἂν εἰσεπορεύοντο οἱ ἄγγελοι τοῦ θεοῦ πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγέννων αὐτοῖς” (Gen. 6, 4). οὐκοῦν ἄξιον σκέψασθαι, τίνα ἔχει λόγον τὸ “μετ’ ἐκεῖνο”. ἔστι τοίνυν ἀναφορὰ δεικνύουσα τι τῶν προειρημένων ἐναργέστερον. 2. προεῖρηται δὲ περὶ θεοῦ πνεύματος, ὃ καταμεῖναι μέχρι τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐν πολυσχιδεῖ καὶ πολυμόρφῳ ψυχῇ σαρκῶν ὄχλον βαρύτερον ἄχθος ἀνημμένη δυσεργότατον εἶπεν εἶναι. μετ’ ἐκεῖνο δὴ ἰ τὸ πνεῦμα οἱ ἄγγελοι πρὸς τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων εἰσίασιν. 3. ἕως μὲν γὰρ ἐλλάμπουσι τῇ ψυχῇ καθαραὶ φρονήσεως αὐγαί, δι’ ὧν τὸν θεὸν καὶ τὰς αὐτοῦ δυνάμεις ὄρα ὁ σοφός, οὐδεὶς τῶν ψευδαγγελούντων ἐπεισέρχεται τῷ λογισμῷ, ἀλλ’ ἔξω περιρραντηρίων ἅπαντες εἴργονται· ὅταν δὲ ἀμυδρωθὲν ἐπισκιασθῇ τὸ διανοίας φῶς, οἱ τοῦ σκότους ἐταῖροι παρενημερήσαντες πάθει τοῖς κατεαγῶσι καὶ τεθλημμένοις, ἅς θυγατέρας εἴρηκεν ἀνθρώπων, συνέρχονται καὶ γεννώσιν ἑαυτοῖς, οὐ τῷ θεῷ. 4. τὰ μὲν γὰρ οἰκεία τοῦ θεοῦ γεννήματα αἱ ὀλόκληροι ἀρεταί, τὰ δὲ συγγενῆ φαύλων αἱ ἀνάρμοστοι κακίαι. μάθε δ’, εἰ θέλεις, ὦ διάνοια, τὸ μὴ ἑαυτῇ γεννᾶν οἶόν ἐστι παρὰ Ἀβραάμ τοῦ τελείου, ὃς τὸ ἀγαπητὸν καὶ μόνον τῆς ψυχῆς ἔγγονον γνήσιον, τῆς αὐτομαθοῦς σοφίας εἰκόνα ἐναργεστάτην, ἐπὶ κλησὶν Ἰσαάκ, ἀνάγει θεῷ καὶ ἀποδίδωσι μετὰ πάσης εὐθυμίας ἀναγκαῖον καὶ ἀρμόττον χαριστήριον συμποδίσας, ὡς φησὶν ὁ νόμος (Gen. 22, 2. 9), τὸ καινουργηθὲν ἱερεῖον, ἦτοι παρόσον ἐπ’ οὐδενὸς θνητοῦ βαίνειν ἅπαξ ἐπιθειάσας ἡξίου, ἢ παρόσον ἀνίδρυτον καὶ ἄστατον κατείδε τὴν γένεσιν, ὅτε τὴν περὶ τὸ ὄν ἀνενδοίαστον ἔγνω βεβαιότητα, ἢ λέγεται πεπιστευκέναι (Gen. 15, 6).

II

5. τούτου γίνεται μαθητοῖς καὶ διάδοχος Ἄννα, τῆς τοῦ θεοῦ δῶρημα σοφίας· ἐρμηνεύεται γὰρ χάρις αὐτῆς. ἐπειδὴ γὰρ ἐγκύμων ἐγένετο παραδεξαμένη θείας γονὰς καὶ τελεσφόροις ἐχρήσατο ὠδίσι, τὸν τεταγμένον ἐν τῇ τοῦ θεοῦ τάξει τρόπον ἀποκυήσασα, ὃν ἐπεφήμισε Σαμουήλ – καλεῖται δ’ ἐρμηνευθεὶς τεταγμένος θεῷ – , λαβοῦσα ἀνταποδίδωσι τῷ δόντι μηδὲν ἴδιον ἑαυτῆς κρίνουσα ἀγαθόν, ὃ μὴ χάρις ἐστὶ θεία. 6. λέγει γὰρ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν βασιλειῶν αὕτη τὸν τρόπον τούτον· “δίδωμί σοι αὐτὸν δοτόν” (I Reg. 1, 28), ἐν ἴσῳ τῷ δοτὸν ὄντα, ὥστ’ εἶναι “τὸν δεδομένον δίδωμι”, κατὰ τὸ ἱερώτατον Μωυσέως γράμμα τοῦτο· “τὰ δῶρά μου, δόματά μου, καρπώματά μου διατηρήσετε προσφέρειν ἐμοί” (Num. 28, 2). 7. τίτι γὰρ εὐχαριστητέον ἄλλῳ πλὴν θεῷ; διὰ τίνων δὲ ὅτι μὴ διὰ τῶν ὑπ’ αὐτοῦ δοθέντων; οὐδὲ γὰρ ἄλλων εὐπορῆσαι δυνατόν. χρεῖος δ’ οὐδενὸς ὧν κελεύει προσφέρειν αὐτῷ τὰ ἑαυτοῦ δι’ ὑπερβολὴν τῆς πρὸς τὸ γένος ἡμῶν εὐεργεσίας· μελετήσαντες γὰρ εὐχαριστητικῶς ἔχειν καὶ τιμητικῶς αὐτοῦ καθαρεύσομεν ἀδικημάτων ἐκνιψάμενοι τὰ καταρρυπαίνοντα τὸν βίον ἐν τε λόγοις καὶ ἐννοίαις καὶ ἔργοις. 8. καὶ γὰρ εὐηθες εἰς μὲν τὰ ἱερά ἰ μὴ ἐξεῖναι βαδίζειν, ὃς ἂν μὴ πρότερον λουσάμενος φαιδρύνηται τὸ σῶμα, εὐχέσθαι δὲ καὶ θύειν ἐπιχειρεῖν ἔτι κεκληιδωμένη καὶ πεφυρμένη διανοία. καίτοι τὰ μὲν ἱερά λίθων καὶ ξύλων ἀψύχου τῆς ὕλης πεποιήται, καθ’ αὐτὸ δὲ καὶ τὸ σῶμα ἄψυχον· ἀλλ’ ὅμως ὃν ἄψυχον ἀψύχων οὐ προσάψεται μὴ περιρραντηρίοις καὶ καθαρσίοις ἀγνευτικοῖς χρῆσάμενον, ὑπομενεῖ δὲ τις τῷ θεῷ προσελθεῖν ἀκάθαρτος ὧν ψυχὴν τὴν ἑαυτοῦ τῷ καθαρῶτάτῳ, καὶ ταῦτα μὴ μέλλων μετανοήσιν; 9. ὁ μὲν γὰρ πρὸς τῷ μηδὲν ἐπεξεργάσασθαι κακὸν καὶ τὰ παλαιὰ ἐκνίψασθαι δικαίως γεγηθῶς προσίτω, ὁ δ’ ἄνευ τούτων δυσκάθαρτος ὧν ἀφιστάσθω· λήσεται γὰρ οὐδέποτε τὸν τὰ ἐν μυχοῖς τῆς διανοίας ὀρῶντα καὶ τοῖς ἀδύτοις αὐτῆς ἐμπεριπατοῦντα.

III

10. τῆς μέντοι θεοφιλοῦς ψυχῆς δεῖγμα ἐναργέστατόν ἐστι καὶ τὸ ἄσμα, ἐν ᾧ περιέχεται τὸ “στεῖρα ἔτεκεν ἑπτὰ, ἡ δὲ πολλὴ ἐν τέκνοις ἠσθένησε” (I Reg. 2, 5)· καίτοι γε ἑνός ἐστι μήτηρ τοῦ Σαμουὴλ ἢ λέγουσα. 11. πῶς οὖν ἑπτὰ τετοκέσθαι φησὶν, εἰ μὴ τι μονάδα ἑβδομάδι τὴν αὐτὴν φυσικώτατα νομίζει, οὐ μόνον ἐν ἀριθμοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ παντός ἀρμονίᾳ καὶ ἐν τοῖς τῆς ἐναρέτου λόγοις ψυχῆς; ὁ γὰρ τεταγμένος μόνῳ θεῷ Σαμουὴλ, ἄλλῳ δὲ τὸ παράπαν συνῶν μηδενί, κατὰ τὸ ἐν καὶ τὴν μονάδα, τὸ ὄντως ὄν, κεκόσμηται. 12. αὕτη δ’ ἡ κατάστασις ἐστὶν ἑβδομάδος, ἀναπαυομένης ἐν θεῷ ψυχῆς καὶ περὶ μηδὲν τῶν θνητῶν ἔργων ἔτι πονουμένης, κατὰ ἀπόλειψιν ἑξάδος, ἣν ἀπένειμε τοῖς τὰ πρωτεῖα λαβεῖν μὴ δυναθεῖσι, δευτερείων δ’ ἐξ ἀνάγκης μεταποιοιούμενοις. 13. τὴν μὲν οὖν στεῖραν, οὐ τὴν ἄγονον, ἀλλὰ τὴν στεργᾶν καὶ ἔτι σφριγῶσαν, τοὺς διὰ καρτερίας καὶ ἀνδρείας καὶ ὑπομονῆς ἐπὶ κτήσει τοῦ ἀρίστου διαθλοῦσαν ἄθλους, ἑβδομάδι τὴν ἰσότημον μονάδα τίκειν εἰκὸς ἦν· εὐτοκος γὰρ καὶ εὐπαις ἢ φύσις. 14. τὴν δὲ πολλὴν ἀσθενεῖν ἐν τέκνοις εἶπεν ἀψευδῶς καὶ σφόδρα ἐναργῶς· ὅταν γὰρ μία οὖσα ψυχὴ πολλὰ ὠδίνῃ τοῦ ἑνός ἀποστᾶσα, μυρία κατὰ τὸ εἰκὸς γίνεται, κᾶπειτα πλήθει τέκνων ἐξηρημένων βαρυνομένη καὶ πιεζομένη – ἐστὶ δὲ ἠλιτόμηνα καὶ ἀμβλωθρίδια τὰ πλεῖστα αὐτῶν – ἐξασθενεῖ. 15. τίκει μὲν γὰρ τὰς πρὸς σχήματα καὶ χρώματα δι’ ὀφθαλμῶν ἐπιθυμίας, τίκει δὲ τὰς πρὸς φωνὰς δι’ ὠτων, ἐγκύμων δ’ ἐστὶ καὶ τῶν γαστροῦ καὶ τῶν ὑπ’ αὐτὴν, ὥστε πολλῶν ἐκκρεμαμένων ἐγγόνων βαρύτερον ἄχθος φέρουσα παρίεται καὶ χεῖρας ὑπ’ ἀσθενείας καθεῖσα ἀπολέγεται. τοῦτον μὲν δὴ τὸν τρόπον ἠτῆσθαι συμβαίνει πᾶσιν, ὅσοι φθαρτοῖς ἑαυτοῖς φθαρτὰ γεννῶσιν.

IV

16. ἔνιοι δ’ ἰ οὐχ ἦταν μόνον ἀλλὰ καὶ θάνατον ὑπὸ φιλαυτίας ἀνεδέξαντο. ὁ γοῦν Αὐνάν, “αἰσθόμενος ὅτι οὐκ αὐτῷ ἔσται τὸ σπέρμα” (Gen. 38, 9), οὐ πρότερον ἐπαύσατο τὸ λογικόν, ὅπερ ἄριστον τῶν ὄντων γένος ἐστὶ, διαφθειρῶν ἢ καὶ αὐτὸς ἀνεδέξατο φθορὰν παντελῆ, σφόδρα ὀρθῶς καὶ προσηκόντως. 17. εἰ γὰρ ἅπαντα πράξουσιν τινες αὐτῶν ἕνεκα, μὴ γονέων τιμῆς, μὴ παίδων εὐκοσμίας, μὴ σωτηρίας πατρίδος, μὴ νόμων φυλακῆς, μὴ ἔθων βεβαιότητος, μὴ ἰδίων μὴ κοινῶν ἐπανορθώσεως, μὴ ἱερῶν ἀγιοτείας, μὴ τῆς πρὸς θεὸν εὐσεβείας ἐπιστρεφόμενοι, κακοδαιμονήσουσιν. 18. ἑνός γὰρ ὧν εἶπον χάριν ἀντικαταλλάξασθαι καὶ αὐτὸ τὸ ζῆν εὐκλεές, οἱ δ’ ἄρα καὶ ἀθρόων τῶν οὕτω περιμαχῆτων φασίν, εἰ μὴ τινα ἠδονὴν μέλλοι περιποιεῖν, κατολιγωρήσειν. τοιγάρτοι πονηρὰν εἰσήγησιν ὁ ἀδέκαστος θεὸς ἐκφύλου δόγματος, ἐπὶ κλησὶν Αὐνάν, ἐκποδῶν ἀνελεῖ. 19. παραιτητέοι δὴ πάντες οἱ γεννῶντες αὐτοῖς, τὸ δ’ ἐστὶν ὅσοι τὸ ἴδιον λυσιτελές μόνον θηρώμενοι τῶν ἄλλων ὑπερορῶσιν, ὥσπερ αὐτοῖς μόνοις φύντες, οὐχὶ δὲ μυρίοις ἄλλοις, πατρὶ, μητρὶ, γυναικί, τέκνοις, πατρίδι, ἀνθρώπων γένει, εἰ δὲ δεῖ προελθόντας τι περαιοτέρω φάναι, οὐρανῷ, γῆ, τῷ παντὶ κόσμῳ, ἐπιστήμαις, ἀρεταῖς, τῷ πατρὶ καὶ ἡγεμονίᾳ τῶν συμπάντων· ὧν ἐκάστῳ κατὰ δύναμιν ἀπονεμητέον τὸ ἀρμόττον μὴ τὰ πάντα προσθήκην ἑαυτοῦ, ἑαυτὸν δὲ τῶν πάντων νομίζοντα.

V

20. Τούτων μὲν δὴ ἄλλοις, τὰ δ’ ἀκόλουθα τῷ λόγῳ συνυφήνωμεν. “ἰδὼν” οὖν φησὶ “κύριος ὁ θεὸς ὅτι ἐπληθύνθησαν αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ πᾶς τις διανοεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ ἐπιμελῶς τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας, ἐνεθυμήθη ὁ θεός, ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ διανοήθη. καὶ εἶπεν ὁ θεός· ἀπαλείψω τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς” (Gen. 6, 5-7). 21. ἴσως τινὲς τῶν ἀνεξετάστων ὑποτοπήσουσι τὸν νομοθέτην αἰνίττεσθαι, ὅτι ἐπὶ τῇ γενέσει τῶν ἀνθρώπων ὁ δημιουργὸς μετέγνω κατιδὼν τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν, ἧς χάριν αἰτίας ἐβουλήθη σύμπαν διαφθεῖραι τὸ γένος. ἀλλ’ ἴστωσαν ὅτι ταῦτα δοξάζοντες ἐπελαφρίζουσι καὶ ἐπικουφίζουσι τὰ τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἁμαρτήματα δι’ ὑπερβολὴν τῆς περὶ αὐτοὺς ἀθεότητος. 22. τί γὰρ ἂν ἀσέβημα μείζον γένοιτο τοῦ ὑπολαμβάνειν τὸν ἀτρεπτον τρέπεσθαι; καίτοι ἰ τινῶν ἀξιούντων μηδὲ πάντας ἀνθρώπους ταῖς γνώμαις ἐπαμφοτερίζειν· τοὺς γὰρ ἀδόλως καὶ καθαρώς φιλοσοφῆσαντας μέγιστον ἐκ τῆς ἐπιστήμης

ἀγαθὸν εὐρασθαι τὸ μὴ τοῖς πράγμασι συμμεταβάλλειν, ἀλλὰ μετὰ στερορότητος ἀκλινοῦς καὶ παγίου βεβαιότητος ἅπασι τοῖς ἀρμόττουσιν ἐγχειρεῖν.

VI

23. ἀρέσκει δὲ καὶ τῷ νομοθέτῃ τὸν τέλειον ἡρεμίας ἐφίεσθαι· τὸ γὰρ εἰρημένον τῷ σοφῷ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ “σὺ δὲ αὐτοῦ στήθι μετ’ ἐμοῦ” (Deut. 5, 31) τὸ ἀκλινὲς καὶ ἀρρεπὲς τῆς γνώμης καὶ ἰδρυμένον πάντῃ σαφέστατα παρίστησι. **24.** τῷ γὰρ ὄντι θαυμάσιον, ὥσπερ τινὰ λύραν τὴν ψυχὴν μουσικῶς ἀρμοσάμενον οὐκ ὀξέσι καὶ βαρέσι τοῖς φθόγγοις, ἀλλ’ ἐπιστήμη μὲν τῶν ἐναντίων, χρήσει δὲ τῶν ἀμεινόνων, μήτε ἐπιτεῖναι προσυπερβάλλοντα μήτε ἀνεῖναι μαλθάξαντα τὴν ἀρετῶν καὶ τῶν φύσει καλῶν ἀρμονίαν, δι’ ἴσου δ’ αὐτὴν φυλάξαντα κροτεῖν καὶ ἐπιψάλλειν ἐμμελῶς. **25.** ὄργανον γὰρ τελεώτατον ὑπὸ φύσεως δημιουργηθὲν ἀρχέτυπον τῶν χειροκμήτων τοῦτο γε· ὅπερ εἰ καλῶς ἀρμοσθεῖη, τὴν πασῶν ἀρίστην συμφωνίαν ἀπεργάσεται, ἥτις οὐκ ἐν κλάσει καὶ τόνοις ἐμμελοῦς φωνῆς, ἀλλ’ ἐν ὁμολογίᾳ τῶν κατὰ τὸν βίον πράξεων ἔχει τὸ τέλος. **26.** ὅπου γοῦν ἀνθρώπων ψυχὴ τὸν πολὺν κλύδωνα καὶ σάλον, ὃν καταρραγὲν σφοδρὸν πνεῦμα τὸ κακίας αἰφνίδιον ἤγειρεν, ἐπιστήμης καὶ σοφίας αὐραῖς ἀποτίθεται καὶ τὸ κυμαίνον καὶ παρωδηκὸς ὑφέισα νηνέμω εὐδία χρωμένη γαληνιάζει, εἴτ’ ἐνδοιάζει, ὅτι ὁ ἄφθαρτος καὶ μακάριος καὶ τῶν ἀρετῶν καὶ αὐτῆς τελειότητος καὶ εὐδαιμονίας ἀνημμένος τὸ κράτος οὐ χρήται γνώμης μεταβολῇ, μένει δὲ ἐφ’ ὧν ἐξ ἀρχῆς ἐβουλεύσατο οὐδὲν αὐτῶν μετατιθεῖς; **27.** ἀνθρώποις μὲν οὖν τὸ εὐμετάβολον ἢ διὰ τὴν ἐν αὐτοῖς ἢ διὰ τὴν ἐκτὸς ἀβεβαιότητα συμβαίνειν ἀνάγκη· οἷον οὕτως φίλους ἐλόμενοι πολλάκις καὶ βραχύν τινα αὐτοῖς συνδιατρίψαντες χρόνον, οὐδὲν ἐγκαλεῖν ἔχοντες ἀπεστράφημεν, ὡς εἰς ἐχθρῶν ἢ ἀγνουμένων γοῦν τάξιν ἐμβιβάσαι. **28.** τοῦτο τὸ ἔργον κούφην εὐχέρειαν ἡμῶν αὐτῶν ἐλέγχει τὰς ἐξ ἀρχῆς ὑποθέσεις ἀδυνατούντων κραταιῶς διαφυλάττειν· ὁ δὲ θεὸς οὐχ ἀψίκορος. καὶ μὴν ἔστιν ὅτε διανοούμεθα μὲν ἐπιμένειν κριτηρίοις τοῖς αὐτοῖς, οἱ δὲ προσελθόντες οὐκ ἔμειναν ἐν ὁμοίῳ, ὥστ’ ἐξ ἀνάγκης καὶ αἱ ἡμέτεραι γινώμαι συμμετέβαλον. **29.** προῖδέσθαι γὰρ ἢ μελλόντων πραγμάτων συντυχίας ἢ γνώμας ἐτέρων ἀνθρώπων ὄντα ἀμήχανον, τῷ δὲ θεῷ ὡς ἐν αὐγῇ καθαρᾷ πάντα ἀρίδηλα. καὶ γὰρ ἄχρι τῶν ψυχῆς μυχῶν ἰ φθάσας, ἃ τοῖς ἄλλοις ἐστὶν ἀόρατα τηλαυγῶς πέφυκε καθορᾶν, καὶ προμηθεῖα καὶ προνοῖα χρώμενος, οἰκείαις ἀρεταῖς, οὐδὲν ἀπελευθεριάζειν καὶ ἔξω τῆς ἑαυτοῦ καταλήψεως βαίνειν ἔα· ἐπειδὴπερ οὐδ’ ἢ τῶν μελλόντων ἀδηλότης αὐτῷ συμβατή· οὔτε γὰρ ἄδηλον οὔτε μέλλον οὐδὲν θεῷ. **30.** δῆλον μὲν οὖν, ὅτι καὶ τῶν γεννηθέντων τὸν φυτεύσαντα καὶ τῶν δημιουργηθέντων τὸν τεχνίτην καὶ τὸν ἐπίτροπον τῶν ἐπιτροπευομένων ἐπιστήμονα [ἀναγκαῖον] εἶναι δεῖ. ὁ δὲ θεὸς πατὴρ καὶ τεχνίτης καὶ ἐπίτροπος τῶν ἐν οὐρανῷ τε καὶ κόσμῳ πρὸς ἀλήθειάν ἐστι. καὶ μὴν τὰ γε μέλλοντα συσκιαζεται ὑπὸ τοῦ αὐθις χρόνου, τοτὲ μὲν βραχεῖ, τοτὲ δὲ μακρῷ διαστήματι. **31.** δημιουργὸς δὲ καὶ χρόνου θεός· καὶ γὰρ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πατὴρ – πατὴρ δὲ χρόνου κόσμος – τὴν κίνησιν αὐτοῦ γένεσιν ἀποφήνας ἐκείνου· ὥστε υἱωνοῦ τάξιν ἔχειν πρὸς θεὸν τὸν χρόνον. ὁ μὲν γὰρ κόσμος οὗτος νεώτερος υἱὸς θεοῦ, ἅτε αἰσθητὸς ὢν· τὸν γὰρ πρεσβύτερον [οὐδένα εἶπε] – νοητὸς δ’ ἐκεῖνος – πρεσβείων ἀξιῶσας παρ’ ἑαυτῷ καταμένειν διανοήθη. **32.** οὗτος οὖν ὁ νεώτερος υἱὸς ὁ αἰσθητὸς κινήσει τὴν χρόνου φύσιν ἀναλάμψαι καὶ ἀνασχεῖν ἐποίησεν· ὥστε οὐδὲν παρὰ θεῷ μέλλον τῷ καὶ τὰ τῶν χρόνων ὑπηγμένῳ πέρατα. καὶ γὰρ οὐ χρόνος, ἀλλὰ τὸ ἀρχέτυπον τοῦ χρόνου καὶ παράδειγμα αἰῶν ὁ βίος ἐστὶν αὐτοῦ· ἐν αἰῶνι δὲ οὔτε παρελήλυθεν οὐδὲν οὔτε μέλλει, ἀλλὰ μόνον ὑφέστηκεν.

VII

33. Ἰκανῶς οὖν διελεγμένοι περὶ τοῦ μὴ χρῆσθαι μετανοίᾳ τὸ ὃν ἀκολούθως ἀποδώσομεν, τί ἐστὶ τὸ “ἐνεθυμήθη ὁ θεὸς ὅτι ἐποίησε τὸν ἀνθρώπον ἐπὶ τῆς γῆς καὶ διανοήθη” (Gen. 6, 6). **34.** ἔννοϊαν καὶ διανοήσιν, τὴν μὲν ἐναποκειμένην οὔσαν νόησιν, τὴν δὲ νοήσεως διέξοδον, βεβαιστάτας δυνάμεις ὁ ποιητὴς τῶν ὄλων κληρωσάμενος καὶ χρώμενος ἀεὶ ταύταις τὰ ἔργα ἑαυτοῦ καταθεᾶται. τὰ μὲν δὴ μὴ λείποντα τὴν τάξιν τῆς πειθαρχίας ἔνεκα ἐπαινεῖ, τὰ δὲ μεθιστάμενα τῇ κατὰ λιποτακτῶν ὠρισμένη μετέρχεται δίκη. **35.** τῶν γὰρ σωμάτων τὰ μὲν ἐνεδήσατο ἔξει, τὰ δὲ φύσει, τὰ δὲ ψυχῇ, τὰ δὲ λογικῇ ψυχῇ. λίθων μὲν οὖν καὶ ξύλων, ἃ δὴ τῆς συμφυῖας ἀπέσπασται, δεσμὸν κραταιότατον ἔξιν ἰ εἰργάζετο·

ἡ δὲ ἐστὶ πνεῦμα ἀναστρέφον ἐφ' ἑαυτό· ἄρχεται μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν μέσων ἐπὶ τὰ πέρατα τείνεσθαι, ψαῦσαν δὲ ἄκρας ἐπιφανείας ἀνακάμπτει πάλιν, ἄχρως ἂν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ἀφίκηται τόπον, ἀφ' οὗ τὸ πρῶτον ὠρμήθη· 36. ἔξωθεν ὁ συνεχῆς οὗτος διάυλος ἀφθαρτος, ὃν οἱ δρομεῖς ἀπομιμούμενοι ταῖς τριετηρίσιν ἐν τοῖς ἀνθρώπων ἀπάντων κοινοῖς θεάτροις ὡς μέγα δὴ καὶ λαμπρὸν καὶ περιμάχητον ἔργον ἐπιδείκνυνται.

VIII

37. τὴν δὲ φύσιν ἀπένειμε τοῖς φυτοῖς κερασάμενος αὐτὴν ἐκ πλείστων δυνάμεων, θρεπτικῆς τε καὶ μεταβλητικῆς καὶ αὐξητικῆς. καὶ γὰρ τρέφεται τροφῆς ὄντα χρεῖα, τεκμήριον δέ· τὰ μὴ ἀρδόμενα φθίνει καὶ ἀφαναίνεται, ὥσπερ αὖ τὰ ποτιζόμενα ἐμφανῶς αὐξεται· τὰ γὰρ τέως διὰ βραχύτητα χαμαιζήλα ἐξαίφνης ἀναδραμόντα ἔρηνη γίνεται περιμηκέστατα. 38. τί χρὴ λέγειν περὶ μεταβολῆς αὐτῶν; ταῖς μὲν γὰρ χειμεριναῖς τροπαῖς τὰ πέταλα μαρανθέντα εἰς τοῦδαφος χεῖται, οἳ τε ἐν ταῖς κληματίσι λεγόμενοι πρὸς τῶν γεωπόνων ὀφθαλμοὶ καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις καταμύουσι, τὰ τε πρὸς τὰς ἐκφύσεις στόμια πάντα ἔσφιγκται τῆς φύσεως εἰσὼ τότε συνειλημμένης καὶ ἡσυχάζουσης, ἵνα διαπνεύσασα οἶα τις ἀθλητῆς προηγωνισμένος καὶ συλλεξαμένη τὴν ἰδίαν ἰσχὺν πρὸς τοὺς ἐθάδας ἄθλους ἐξ ὑπαρχῆς ἀπαντᾷ. 39. γίνεται δὲ τοῦτο ταῖς ἐαριναῖς καὶ κατὰ θέρος ὥραις· ὥσπερ γὰρ ἐκ βαθέος ὕπνου περιαναστᾶσα τοὺς τε ὀφθαλμοὺς διοίγνυσι τὰ τε μεμνκότα τῶν στομίων ἀναστείλασα εὐρύνει, ὧν δ' ἐστὶν ἐγκύμων πάντα ἀποτίκτει, πέταλα καὶ κληματίδας, ἔλικας, οἶναρα, καρπὸν ἐπὶ πᾶσιν· εἴθ' ὅταν τελεσθῆ, παρέχεται τὰς τροφὰς οἶα μήτηρ τῷ γενομένῳ διὰ τινῶν ἀφανῶν πόρων, οἳ τοῖς ἐν γυναιξὶ μαστοῖς ἀναλογουσι, καὶ οὐ πρότερον παύεται τρέφουσα ἢ τὸν καρπὸν τελεσφορηθῆναι. 40. τελεσφορεῖται δὲ ὁ πεπανθεὶς ἄκρως, ἠνίκα, κὰν μηδεὶς δρέπηται, τῆς συμφυῖας αὐτὸς ἐπέιγεται διαζεύγνυσθαι ἅτε μηκέτι τροφῶν τῶν ἀπὸ τῆς τεκούσης δεόμενος, ἱκανὸς δ' ὧν, εἰ χώρας ἀγαθῆς ἐπιλάχοι, σπείρειν καὶ γεννᾶν ὅμοια τοῖς φυτεύουσι.

IX

41. ψυχὴν δὲ φύσεως τρισὶ διαλλάττουσαν ὁ ποιῶν ἐποίει, αἰσθήσει, φαντασίᾳ, ὄρμη· τὰ μὲν γὰρ φυτὰ ἀόρμητα, ἀφάνταστα, αἰσθήσεως ἀμέτοχα, τῶν δὲ ζώων ἕκαστον ἀθρόων μετέχει τῶν εἰρημένων. 42. αἰσθησις μὲν οὖν, ὡς αὐτὸ που δηλοῖ τοῦνομα, εἰσθεσις τις οὖσα τὰ φανέντα ἐπεισφέρει τῷ νῶ· τούτῳ γὰρ, ἐπειδὴ μέγιστόν ἐστι ταμείον καὶ πανδεχές, πάνθ' ὅσα δι' ὀράσεως καὶ ἀκοῆς καὶ τῶν ἄλλων αἰσθητικῶν ὀργάνων ἐντίθεται καὶ ἐναποθησαυρίζεται. 43. φαντασία δὲ ἐστὶ τύπωσις ἢ ἐν ψυχῇ· ὧν γὰρ εἰσηγάγεν ἐκάστη τῶν αἰσθήσεων, ὥσπερ δακτύλιός τις ἢ σφραγὶς ἐναπεμάξατο τὸν οἰκεῖον χαρακτῆρα· κηρῶ δὲ ἑοικῶς ὁ νοῦς τὸ ἐκμαγεῖον δεξάμενος ἄκρως παρ' ἑαυτῷ φυλάττει, μέχρις ἂν ἡ ἀντίπαλος μνήμη τὸν τύπον λεάνασα λήθη ἀμυδρὸν ἐργάσῃ ἢ παντελῶς ἀφανίσῃ. 44. τὸ δὲ φανὲν καὶ τυπῶσαν τοτὲ μὲν οἰκείως τοτὲ δὲ ὡς ἑτέρως διέθηκε τὴν ψυχὴν. τοῦτο δὲ αὐτῆς τὸ πάθος ὄρμη καλεῖται, ἣν ὀριζόμενοι πρῶτην ἔφασαν εἶναι ψυχῆς κίνησιν. τοσοῦτοις μὲν δὴ ζῶα προὔχει φυτῶν· ἴδωμεν δὲ τίνας τῶν ἄλλων ζώων ὑπερβέβληκεν ἄνθρωπος. 45. ἐξαίρετον οὗτος τοῖνον γέρας ἔλαχε διάνοιαν, ἣ τὰς ἀπάντων φύσεις σωμάτων τε ὁμοῦ καὶ πραγμάτων εἴωθε καταλαμβάνειν.

X

καθάπερ γὰρ ἐν μὲν τῷ σώματι τὸ ἡγεμονικὸν ὄψις ἐστίν, ἐν δὲ τῷ παντὶ ἢ τοῦ φωτὸς φύσις, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῶν ἐν ἡμῖν τὸ κρατιστεῦον ὁ νοῦς· 46. ψυχῆς γὰρ ὄψις οὗτος οἰκείαις περιλαμβόμενος αὐγαῖς, δι' ὧν ὁ πολὺς καὶ βαθὺς ζόφος, ὃν κατέχευεν ἄγνοια τῶν πραγμάτων, ἀνασκίδνεται. τοῦτο τῆς ψυχῆς τὸ εἶδος οὐκ ἐκ τῶν αὐτῶν στοιχείων, ἐξ ὧν τὰ ἄλλα ἀπετελεῖτο, διεπλάσθη, καθαρωτέρας δὲ καὶ ἀμείνονος ἔλαχε τῆς οὐσίας, ἐξ ἧς αἱ θεῖαι φύσεις ἐδημιουργοῦντο· παρὸ καὶ μόνον τῶν ἐν ἡμῖν εἰκότως ἀφθαρτον ἔδοξεν εἶναι διάνοια. 47. μόνην γὰρ αὐτὴν ὁ γεννήσας πατὴρ ἐλευθερίας ἠξίωσε, καὶ τὰ τῆς ἀνάγκης ἀνεῖς δεσμὰ ἄφետον εἶασε, δωρησάμενος αὐτῇ τοῦ προεπωδεστάτου καὶ οἰκείου κτήματος αὐτῷ, τοῦ ἐκουσίου, μοῖραν, ἣν ἠδύνατο δέξασθαι· τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ζῶα, ὧν ἐν ταῖς ψυχαῖς τὸ

ἐξαιρούμενον εἰς ἐλευθερίαν νοῦς οὐκ ἔστι, καταζευχθέντα καὶ ἐγχαλινωθέντα πρὸς ὑπηρεσίαν ἀνθρώποις παραδέδοται ὥσπερ οἰκέται δεσπότης, ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐθελουργοῦ καὶ αὐτοκελεύστου γνώμης λαχὼν καὶ προαιρετικαῖς χρώμενος τὰ πολλὰ ταῖς ἐνεργείαις εἰκότως ψόγον μὲν ἔσχεν ἐφ' οἷς ἐκ προνοίας ἀδικεῖ, ἔπαινον δὲ ἐφ' οἷς ἐκὼν κατορθοῖ. 48. τῶν μὲν γὰρ ἄλλων φυτῶν τε καὶ ζώων οὔτε αἱ εὐφορίαι ἐπαινεταὶ οὐθ' αἱ κακοπραγαῖαι ψεκταὶ – τὰς γὰρ ἐφ' ἐκάτερα κινήσεις καὶ μεταβολὰς ἀπροαιρέτους καὶ ἀκουσίους ἔλαβον –, μόνη δὲ ἡ ἀνθρώπου ψυχὴ δεξαμένη παρὰ θεοῦ τὴν ἐκούσιον κίνησιν καὶ κατὰ τοῦτο μάλιστα ὁμοιωθεῖσα αὐτῷ, χαλεπῆς καὶ ἀργαλεωπάτης δεσποίνης, τῆς ἀνάγκης, ὡς οἶόν τε ἦν ἐλευθερωθεῖσα ἰ κατηγορίας ἂν δεόντως τυγχάνοι, ὅτι τὸν ἐλευθερώσαντα οὐ περιέπει τοιγάρτοι τὴν κατ' ἀπελευθέρων ἀχαρίστων ἀπαραίτητον δίκην ὀρθότατα τίσει. 49. ὥστε “ἐνεθυμήθη καὶ διενοήθη ὁ θεὸς” οὐχὶ νῦν πρῶτον, ἀλλ' ἐξέτι πάλαι παγίως καὶ βεβαίως, “ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον”, τουτέστιν ὁποῖον αὐτὸν εἰργάσατο· εἰργάσατο γὰρ αὐτὸν ἄφետον καὶ ἐλεύθερον, ἐκούσιος καὶ προαιρετικαῖς χρῆσόμενος ταῖς ἐνεργείαις πρὸς τήνδε τὴν χρείαν, ἵνα ἐπιστάμενος ἀγαθὰ τε αὐτῷ καὶ κακὰ καὶ καλῶν καὶ αἰσχροῶν λαμβάνων ἔννοιαν καὶ δικαίους καὶ ἀδίκους καὶ ὅλως τοῖς ἀπ' ἀρετῆς καὶ κακίας καθαρῶς ἐπιβάλλων αἰρέσει μὲν τῶν ἀμεινόνων, φυγῇ δὲ τῶν ἐναντίων χρῆται. 50. παρὸ καὶ λόγιόν ἐστι τοιοῦτον ἀναγεγραμμένον ἐν Δευτερονομίῳ: “ἰδοὺ δέδωκα πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, ἔκλεξαι τὴν ζωὴν” (Deut. 30, 15. 19). οὐκοῦν ἀμφότερα διὰ τούτου παρίσταται, ὅτι καὶ ἐπιστήμονες τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐναντίων γεγόνασιν ἄνθρωποι καὶ ὀφείλουσι πρὸ τῶν χειρόνων αἰρεῖσθαι τὰ κρείττω λογισμὸν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς ὥσπερ τινὰ δικαστὴν ἀδωροδόκητον, οἷς ἂν ὁ ὀρθὸς ὑποβάλλη λόγος πεισθησόμενον, οἷς δ' ἂν ὁ ἐναντίος ἀπειθήσοντα.

XI

51. Δεδηλωκότες οὖν ἀποχρώντως περὶ τούτων τὰ ἐξῆς ἴδωμεν. ἔστι δὲ ταῦτα: “ἀπαλείψω τὸν ἄνθρωπον ὃν ἐποίησα ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, ἀπὸ ἐρπετῶν ἕως πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι ἐθυμώθη, ὅτι ἐποίησα αὐτόν” (Gen. 6, 7). 52. πάλιν τινὲς τῶν εἰρημένων ἀκούσαντες ὑπολαμβάνουσι θυμοῖς καὶ ὀργαῖς χρῆσθαι τὸ ὄν. ἔστι δ' οὐδενὶ ληπτὸν πάθει τὸ παράπαν· ἀσθενείας γὰρ ἀνθρωπίνης τὸ κηραίνειν ἴδιον, θεῶν δὲ οὔτε τὰ ψυχῆς ἄλογα πάθη οὔτε τὰ σώματος μέρη καὶ μέλη συνόλως ἐστὶν οἰκεία. λέγεται δὲ οὐδὲν ἦττον παρὰ τῷ νομοθέτῃ μέχρι τινὸς εἰσαγωγῆς τὰ τοιαῦτα, τοῦ νοθετῆσαι χάριν τοῖς ἐτέρω μὴ δυναμένους σωφρονίζεσθαι. 53. τῶν γὰρ ἐν ταῖς προστάξεσι καὶ ἀπαγορεύεσσι νόμων, οἱ δὴ κυρίως εἰσὶ νόμοι, δύο τὰ ἀνωτάτω πρόκειται κεφάλαια περὶ τοῦ αἰτίου, ἐν μὲν ὅτι “οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός” (Num. 23, 19), ἕτερον δὲ ὅτι ὡς ἄνθρωπος. 54. ἀλλὰ τὸ μὲν πρότερον ἀληθεία βεβαιωτάτη πεπίστωται, τὸ δ' ὕστερον πρὸς τὴν τῶν πολλῶν διδασκαλίαν εἰσάγεται: παρὸ καὶ ἰ λέγεται ἐπ' αὐτοῦ: “ὡς ἄνθρωπος παιδεύσει τὸν υἱὸν αὐτοῦ” (Deut. 1, 31): ὥστε παιδείας ἕνεκα καὶ νοθεσίας, ἀλλ' οὐχὶ τῷ πεφυκέναι τοιοῦτον εἶναι λέλεκται. 55. τῶν γὰρ ἀνθρώπων οἱ μὲν ψυχῆς, οἱ δὲ σώματος γεγόνασι φίλοι: οἱ μὲν οὖν ψυχῆς ἑταῖροι νοηταῖς καὶ ἀσωμάτοις φύσεσιν ἐνομιλεῖν δυνάμενοι οὐδεμιᾶ τῶν γεγονότων ιδέα παραβάλλουσι τὸ ὄν, ἀλλ' ἐκβιβάσαντες αὐτὸ πάσης ποιότητος – ἐν γὰρ τι τῶν εἰς τὴν μακαριότητα αὐτοῦ καὶ τὴν ἄκραν εὐδαιμονίαν ἦν τὸ ψιλὴν ἀνευ χαρακτῆρος τὴν ὑπαρξίν καταλαμβάνεσθαι – τὴν κατὰ τὸ εἶναι φαντασίαν μόνην ἐνεδέξαντο μὴ μορφώσαντες αὐτό. 56. οἱ δὲ συμβάσεις καὶ σπονδὰς πρὸς σῶμα θέμενοι, ἀδυνατοῦντες ἀπαμφιάσασθαι τὸ σαρκῶν περιβλημα καὶ μόνην καὶ καθ' ἑαυτὴν ἀπροσδεᾶ καὶ ἀπλὴν φύσιν ἰδεῖν ἀμιγῆ καὶ ἀσύγκριτον, οἷα περὶ ἑαυτῶν τοιαῦτα καὶ περὶ τοῦ πάντων αἰτίου διενοήθησαν, οὐ λογισάμενοι ὅτι τῷ μὲν ἐκ πλειόνων συνόδου δυνάμεων γενομένῳ πλειόνων ἔδει μερῶν πρὸς τὴν τῶν καθ' ἕκαστον χρεῶν ὑπηρεσίαν,

XII

ὁ δὲ θεὸς ἅτε ἀγέννητος ὢν καὶ τὰ ἄλλα ἀγαγὼν εἰς γένεσιν οὐδενὸς ἐδεήθη τῶν τοῖς γεννήμασι προσόντων. 57. ἐπεὶ καὶ τί φῶμεν; εἰ κέχρηται τοῖς ὀργανικοῖς μέρεσι, βάσεις μὲν ἔχει τοῦ προέρχεσθαι χάριν – βαδιεῖται δὲ ποῖ πεπληρωκῶς τὰ πάντα; καὶ πρὸς τίνα μηδενὸς ὄντος ἰσοτίμου; καὶ ἕνεκα τοῦ; οὐ γὰρ ὑγείας φροντίζων ὥσπερ καὶ ἡμεῖς – καὶ χεῖρας μέντοι πρὸς τὸ λαβεῖν τε καὶ δοῦναι· λαμβάνει μὲν δὴ παρ' οὐδενὸς οὐδέν – πρὸς γὰρ τῷ ἀνεπιδεεῖ καὶ τὰ σύμπαντα ἔχει κτήματα –, δίδωσι δὲ λόγῳ

χρώμενος ύπηρέτη δωρεών, ᾧ καὶ τὸν κόσμον εἰργάζετο. 58. ὀφθαλμῶν γε μὴν οὐκ ἔδειτο, οἷς ἄνευ φωτὸς αἰσθητοῦ κατάληψις οὐ γίνεται· τὸ δὲ αἰσθητὸν φῶς γενητόν, ἑώρα δὲ ὁ θεὸς καὶ πρὸ γενέσεως φωτὶ χρώμενος ἑαυτῷ. 59. τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τῶν τῆς τροφῆς ὀργάνων; εἰ γὰρ ταῦτ' ἔχει, καὶ τρέφεται καὶ πληρωθεὶς μὲν ἀποπατεῖ, παυσάμενος δὲ δεῖται πάλιν, καὶ τὰλλα ὅσα τούτοις ἀκόλουθα οὐκ ἂν εἴπομι· ἀσεβῶν αὐταὶ μυθοποιαὶ λόγῳ μὲν ἀνθρωπόμορφον ἔργῳ δὲ ἀνθρωποπαθεῖς εἰσαγόντων τὸ θεῖον.

XIII

60. τίνας οὖν ἔνεκα Μωυσεῖς βάσεις, χειρᾶς, εἰσόδους, ἰ ἐξόδους φησὶν εἶναι μερὶ τὸ ἀγένητον, τίνας δὲ χάριν ὄπλισιν τὴν πρὸς ἐχθρῶν ἄμυναν; ξιφηφοροῦντα γὰρ <εἰσάγει> καὶ βέλεσι χρώμενον καὶ πνεύμασι καὶ φθοροποιῶ πυρί – καταιγίδα καὶ κεραυνὸν ἑτέροις ὀνόμασι ταῦτα ποιηταὶ προσαγορεύοντες ὄπλα τοῦ αἰτίου φασὶν εἶναι –, πρὸς δὲ ἔτι ζῆλον, θυμὸν, ὀργάς, ὅσα τούτοις ὅμοια ἀνθρωπολογῶν διεξέρχεται; 61. ἀλλὰ τοῖς πυνθανομένοις ἀποκρίνεται ᾧ οὗτοι, τῷ ἄριστα νομοθετήσοντι τέλος ἐν δεῖ προκεῖσθαι, πάντας ὠφελῆσαι τοὺς ἐντυγχάνοντας. οἱ μὲν οὖν εὐμοίρου φύσεως λαχόντες καὶ ἀγωγῆς ἐν πᾶσιν ἀνυπαιτίου, τὴν μετὰ ταῦθ' ὁδὸν τοῦ βίου λεωφόρον καὶ εὐθεῖαν εὐρίσκοντες, ἀληθεία συνοδοιπόρῳ χρῶνται, παρ' ἧς μυηθέντες τὰ περὶ τοῦ ὄντος ἀψευδῆ μυστήρια τῶν γενέσεως οὐδὲν προσαναπλάττουσιν αὐτῷ. 62. τούτοις οἰκειότατον πρόκειται κεφάλαιον ἐν τοῖς ἱεροφανθηθεῖσι χρησιμοῖς, ὅτι “οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός”, ἀλλ' οὐδ' ὡς οὐρανὸς οὐδ' ὡς κόσμος· ποιά γὰρ εἶδη ταῦτά γε καὶ εἰς αἴσθησιν ἐρχόμενα, ὃ δ' ἄρα οὐδὲ τῷ νῶ καταληπτὸς ὅτι μὴ κατὰ τὸ εἶναι μόνον· ὑπαρξίς γὰρ ἔσθ' ἦν καταλαμβάνομεν αὐτοῦ, τῶν δὲ γε χωρὶς ὑπάρξεως οὐδέν.

XIV

63. οἱ δὲ γε νωθεστέρα μὲν καὶ ἀμβλεία κεχηρημένοι τῇ φύσει, περὶ δὲ τὰς ἐν παισὶ τροφὰς πλημμεληθέντες, ὅξυ καθορᾶν ἀδυνατοῦντες ἰατρῶν δέονται νοσητητῶν, οἱ πρὸς τὸ παρὸν πάθος τὴν οἰκίαν ἐπινοήσουσι θεραπείαν· 64. ἐπεὶ καὶ ἀναγῶγος καὶ ἄφροσιν οἰκέταις φοβερός δεσπότης ὠφέλιμος, τὰς γὰρ ἐπανατάσεις καὶ ἀπειλὰς αὐτοῦ δεδιότες ἄκοντες φόβῳ νοσητοῦνται. μανθανέτωσαν οὖν πάντες οἱ τοιοῦτοι τὰ ψευδῆ, δι' ὧν ὠφελήθησονται, εἰ μὴ δύνανται δι' ἀληθείας σωφρονίζεσθαι. 65. καὶ γὰρ τοῖς τὰ σώματα κάμνουσιν ἐπισφαλῶς οἱ δοκιμῶτατοι τῶν ἰατρῶν τὰληθῆ λαλεῖν οὐχ ὑπομένουσιν εἰδότες ἀθυμότερους μὲν ἐκ τούτου γενησομένους καὶ οὐ ῥωσθησομένην τὴν νόσον, ἐκ δὲ τῆς τῶν ἐναντίων παρηγορίας πρῶτον τὰ ἐν χερσὶν οἴσοντας καὶ τὸ ἀρρώστημα λωφῆσον. 66. τίς γὰρ ἂν τῶν εὐφρονούντων εἴποι τῷ θεραπευομένῳ ᾧ οὗτος, τετμήση, κεκαύση, ἀκρωτηριασθήση, κἂν εἰ μέλλοι ταῦτ' ἐξ ἀνάγκης ὑπομένειν; οὐδεὶς ἐρεῖ. προαναπεσῶν γὰρ τὴν γνώμην ἐκεῖνος καὶ νόσον ἑτέραν τῆς ψυχῆς ἀργαλειωτέραν τῆς προὑπούσης τοῦ σώματος προσλαβῶν ἀπερεῖ πρὸς τὴν θεραπείαν ἄσμενος, ἰ ἐκ δὲ τοῦ τὰ ἐναντία ἀπάτη τοῦ θεραπεύοντος προσδοκῆσαι τλητικῶς πάνθ' ὑποστήσεται, κἂν ἀλγεινότερα ἢ τὰ σῶζοντα. 67. γενόμενος οὖν τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν καὶ νοσημάτων ἄριστος ἰατρός ὁ νομοθέτης ἐν ἔργον καὶ τέλος προὔθετο, αὐταῖς ῥίζαις τὰς τῆς διανοίας νόσους ἐκτεμεῖν, ἵνα μὴ τις ὑπολειφθεῖσα βλάστην ἀρρώστηματος ἐνέγκῃ δυσιάτου. 68. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον ἠλπίσεν ἐκκόψαι δυνήσεσθαι, εἰ χρώμενον ἀπειλαῖς καὶ ἀγανακτήσεσι καὶ ἀπαραιτήτοις ὀργαῖς, ἔτι δὲ ἀμυντηρίοις ὄπλοις πρὸς τὰς κατὰ τῶν ἀδικούντων ἐπεξόδους εἰσαγάγοι τὸ αἴτιον· μόνως γὰρ οὕτως ὁ ἄφρων νοσητεῖται. 69. παρὸ μοι δοκεῖ τοῖς προειρημένοις δυσὶ κεφαλαίοις, τῷ τε “ὡς ἄνθρωπος” καὶ τῷ “οὐχ ὡς ἄνθρωπος ὁ θεός” ἕτερα δύο συνυφῆναι ἀκόλουθα καὶ συγγενῆ, φόβον τε καὶ ἀγάπην· τὰς γὰρ διὰ τῶν νόμων εἰς εὐσέβειαν ὀρῶ παρακελεύσεις ἀπάσας ἀναφερομένας ἢ πρὸς τὸ ἀγαπᾶν ἢ πρὸς τὸ φοβεῖσθαι τὸν ὄντα. τοῖς μὲν οὖν μῆτε μέρος μῆτε πάθος ἀνθρώπου περὶ τὸ ὄν νομίζουσιν, ἀλλὰ θεοπρεπῶς αὐτὸ δι' αὐτὸ μόνον τιμῶσι τὸ ἀγαπᾶν οἰκειότατον, φοβεῖσθαι δὲ τοῖς ἑτέροις.

XV

70. Ἄ μὲν οὖν προκαταστήσασθαι τῆς ζητήσεως ἀρμόττον ἦν, τοιαῦτά ἐστίν. ἐπανιτέον δὲ ἐπὶ τὴν ἐξ ἀρχῆς σκέψιν, καθ' ἣν ἠποροῦμεν, τίνα ὑπογράφει νοῦν τὸ “ἐθυμώθη ὅτι ἐποίησα αὐτοῦς”. ἴσως οὖν τοιοῦτόν τι βούλεται παραστήσαι, ὅτι οἱ μὲν φαῦλοι θυμῶ γεγόνασι θεοῦ, οἱ δ' ἀγαθοὶ χάριτι. καὶ γὰρ ἐξῆς φησι “Νῶε δὲ εὔρε χάριν” (Gen. 6, 8). 71. τὸ δὲ κυριολογούμενον ἐπ' ἀνθρώπων πάθος ὁ θυμὸς εὐθυβόλως εἴρηται τροπικώτερον ἐπὶ τοῦ ὄντος εἰς τὴν ἀναγκαιοτάτου πράγματος δήλωσιν, ὅτι πάνθ' ὅσα δι' ὀργὴν ἢ φόβον ἢ λύπην ἢ ἡδονὴν ἢ τι τῶν ἄλλων παθῶν πράττομεν, ὑπαίτια καὶ ἐπίληπτα ὁμολογουμένως ἐστίν, ὅσα δὲ μετ' ὀρθότητος λόγου καὶ ἐπιστήμης, ἐπαινετά. 72. ὁρᾶς ὅση καὶ περὶ τὴν προφορὰν κέχρηται προφυλακῆ, “ὅτι ἐθυμώθη, ὅτι ἐποίησα αὐτοῦς” εἰπὼν, ἀλλ' οὐ κατ' ἀναστροφὴν διότι ἐποίησα αὐτοῦς, ἐθυμώθη. τοῦτο μὲν γὰρ μετανοοῦντος ἦν, ὅπερ ἢ τὰ πάντα προμηθουμένη θεοῦ φύσις οὐκ ἀνέχεται, ἐκεῖνο δὲ δόγμα συνεκτικώτατον εἰσηγουμένου, ὅτι πηγὴ μὲν ἀμαρτημάτων θυμὸς, λογισμὸς δὲ κατορθωμάτων. 73. μεμνημένος δὲ τῆς περὶ πάντα τελείας ἀγαθότητος ἑαυτοῦ ὁ θεός, κἂν τὸ σύμπαν ἀνθρώπων πλῆθος ἐξ ἑαυτοῦ δι' ὑπερβολὰς ἀμαρτημάτων περιπίπτῃ, τὴν δεξιὰν καὶ σωτήριον χεῖρα ὀρέγων ὑπολαμβάνει ἰ καὶ ἐξανίστησιν οὐκ ἔων εἰσάπαν φθαρηῖναι καὶ ἀφανισθῆναι τὸ γένος.

XVI

74. διὸ νῦν φησι τὸν Νῶε χάριν εὔρεῖν παρ' αὐτῶ, ὅτε οἱ ἄλλοι φανέντες ἀχάριστοι τίνειν μέλλουσι δίκας, ἵνα τὸν σωτήριον ἔλεον ἀνακεράσῃται τῇ κατὰ ἀμαρτανόντων κρίσει· καθάπερ καὶ ὁ ὕμνωδὸς εἶπέ που “ἔλεον καὶ κρίσιν ἄσομαί σοι” (Psalm. 100, 1). 75. εἰ γὰρ βουληθεῖ ὁ θεὸς δικάσαι τῷ θνητῷ γένει χωρὶς ἐλέου, τὴν καταδικάζουσαν ψῆφον οἶσει μηδενὸς ἀνθρώπων τὸν ἀπὸ γενέσεως ἄχρι τελευτῆς βίον ἄπταιστον ἐξ ἑαυτοῦ δραμόντος, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐκουσίως, τὸ δὲ ἀκουσίως χρησαμένου τοῖς ἐν ποσὶν ὀλισθήμασιν. 76. ἴν' οὖν ὑπάρχη τὸ γένος, κἂν πολλὰ τῶν εἰδικῶν βύθια χωρῆ, τὸν ἔλεον ἀνακίρνησιν, ᾧ πρὸς εὐεργεσίας καὶ τῶν ἀναξίων χρῆται, καὶ οὐ μόνον δικάσας ἐλεεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐλεήσας δικάζει· πρεσβύτερος γὰρ δίκης ὁ ἔλεος παρ' αὐτῶ ἐστίν ἅτε τὸν κολάσεως ἄξιον οὐ μετὰ τὴν δίκην, ἀλλὰ πρὸ δίκης εἰδότε.

XVII

77. διὰ τοῦτο ἐν ἑτέροις εἴρηται “ποτήριον ἐν χειρὶ κυρίου, οἴνου ἀκράτου πλήρες κεράσματος” (Psalm. 74, 9)· καίτοι τό γε κεκραμένον οὐκ ἄκρατον. ἀλλ' ἔχει λόγον ταῦτα φυσικώτατον καὶ τοῖς προειρημένοις ἀκόλουθον· ὁ γὰρ θεὸς ταῖς δυνάμεσι πρὸς μὲν ἑαυτὸν ἀκράτοις χρῆται, κεκραμέναις δὲ πρὸς γένεσιν· τὰς γὰρ ἀμιγεῖς θνητὴν ἀμύχανον φύσιν χωρῆσαι. 78. ἢ νομίζεις ἄκρατον μὲν τὴν ἡλίου φλόγα μὴ δύνασθαι θεαθῆναι – σβεσθήσεται γὰρ πρότερον ἢ ὄψις μαρμαρυγαῖς τῶν ἀκτίνων ἀμυδρωθεῖσα ἢ προσβάλλουσα καταλήψεται· καίτοι καὶ ἡλῖος ἐν ἦν ἔργον θεοῦ, μοῖρα οὐρανοῦ, πύλημα αἰθέριον –, τὰς δὲ ἀγενήτους ἄρα δυνάμεις ἐκεῖνας, αἱ περὶ αὐτὸν οὔσαι λαμπρότατον φῶς ἀπαστρέπτουσιν, ἀκράτους περινοῆσαι δύνασθαι· 79. ὡςπερ οὖν τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἔτεινε μὲν ἀπ' οὐρανοῦ μέχρι τερμάτων γῆς τὸ σφοδρὸν τῆς ἐν αὐταῖς θερμότητος ἀνεῖς καὶ χαλάσας ἀέρι ψυχρῶ – τοῦτο γὰρ αὐταῖς ἀνεκεράσατο, ὅπως τὸ αὐγοειδὲς ἀπὸ τοῦ φλογώδους πυρὸς ἀνασταλέν, τὴν μὲν τοῦ καίειν μεθειμένον δύναμιν, τὴν δὲ τοῦ φωτίζειν περιέχον τῷ ταμειομένῳ ἐν ταῖς ὄψεσι συγγενεῖ αὐτοῦ καὶ φίλῳ ὑπαντιάσαν ἀσπάσῃται· ἢ γὰρ τούτων ἐξ ἐναντίας εἰς ταῦτο σύννοδος τε καὶ δεξιῶσις τὴν δι' ὀράσεως ἀντίληψιν ἐργάζεται –, οὕτως ἐπιστήμην θεοῦ καὶ σοφίαν καὶ φρόνησιν καὶ δικαιοσύνην καὶ τῶν ἄλλων ἐκάστην ἀρετῶν τίς ἂν ἀκραιφνῆ δέξασθαι δύναιτο θνητὸς ὢν; ἀλλ' οὐδ' ὁ σύμπας οὐρανός τε καὶ κόσμος. 80. εἰδὼς τοίνυν ὁ δημιουργὸς τὰς περὶ αὐτὸν ἐν ἅπασιν τοῖς ἀρίστοις ὑπερβολὰς καὶ τὴν τῶν γεγονότων, εἰ καὶ σφόδρα μεγαλαυχοῖεν, φυσικὴν ἀσθένειαν οὔτε ἰ εὐεργετεῖν οὔτε κολάζειν ὡς δύναται βούλεται, ἀλλ' ὡς ἔχοντας ὁρᾶ δυνάμειος τοὺς ἐκατέρου μεθέξοντας. 81. εἰ δὴ τοῦ ἀνειμένου καὶ μεσότητος ἔχοντος τῶν δυνάμεων αὐτοῦ κράματος ἐμπιεῖν καὶ ἀπολαῦσαι δυνηθεῖμεν, ἀποχρῶσαν ἂν εὐφροσύνην καρπωσαίμεθα, ἧς τελειοτέραν μὴ ζητεῖτω λαβεῖν τὸ ἀνθρώπων γένος· ἐδείχθησαν γὰρ αἱ ἀμιγεῖς καὶ ἄκρατοι καὶ τῷ ὄντι ἀκρότητες περὶ τὸ ὄν μόνον ὑπάρχουσαι.

XVIII

82. τοῖς δ' εἰρημένοις ὁμοίον ἐστὶ καὶ τὸ ἐτέρωθι λεχθὲν “ἅπαξ κύριος ἐλάλησε, δύο ταῦτα ἤκουσα” (Psalm. 61, 12). τὸ μὲν γὰρ ἅπαξ ἔοικε τῷ ἀκράτῳ – καὶ γὰρ τὸ ἀκρατον μονὰς καὶ ἡ μονὰς ἀκρατον –, τὸ δὲ δις τῷ κεκραμένῳ· τὸ γὰρ κεκραμένον οὐχ ἀπλοῦν ἄτε καὶ σύγκρισιν καὶ διάκρισιν ἐπιδεχόμενον. 83. μονάδας μὲν οὖν ἀκράτους ὁ θεὸς λαλεῖ· οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ λόγος αὐτῷ γεγωνὸς ἄερος πληξίς ἀναμιγνύμενος ἄλλῳ τὸ παράπαν οὐδενί, ἀλλὰ ἀσώματός τε καὶ γυμνός, ἀδιαφορῶν μονάδος. 84. ἀκούομεν δ' ἡμεῖς δυάδι· τὸ γὰρ ἀφ' ἡγεμονικοῦ πνεῦμα διὰ τραχείας ἀναπεμπόμενον ἀρτηρίας τυποῦται μὲν ἐν στόματι ὥσπερ ὑπὸ δημιουργοῦ τινος γλώττης, φερόμενον δ' ἔξω καὶ ἀναμιχθὲν ἀέρι συγγενεῖ καὶ πληξάν αὐτὸν τὴν δυάδος κρᾶσιν ἀρμονίως ἀποτελεῖ· τὸ γὰρ συνηχοῦν ἐκ φθόγγων διαφερόντων δυάδι μεριστῆ τὸ πρῶτον ἀρμόζεται ὁξύν καὶ βαρύν τόνον ἐχούση. 85. παγκάλως οὖν τῷ πληθει τῶν ἀδίκων λογισμῶν ἀντέθηκεν ἓνα τὸν δίκαιον, ἀριθμῶ μὲν ἐλάττονα δυνάμει δὲ πλείονα, ἵνα μὴ ταλαντεῦσαν ὥσπερ ἐπὶ πλάστιγγος βρῖση τὸ χεῖρον, ἀλλὰ κράτει τῆς ἐναντίας πρὸς τὸ βέλτιον ὁπτις ἀνακουφισθὲν ἀσθενήσῃ.

XIX

86. τί δὲ ἐστὶ τὸ “Νῶε εὗρε χάριν ἐναντίον κυρίου τοῦ θεοῦ” (Gen. 6, 8), συνεπισκεψώμεθα· τῶν εὐρισκόντων οἱ μὲν ἂ πρότερον ἔχοντες ἀπέβαλον αὐθις εὐρίσκουσιν, οἱ δὲ ἂ μὴ πάλοι νῦν δὲ πρῶτον περιεποιήσαντο. τουτὶ μὲν οὖν τὸ ἔργον εὗρεσιν, ἐκεῖνο δὲ ἀνεύρεσιν οἱ ζητητικοὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων καλεῖν εἰώθασι. 87. τοῦ μὲν οὖν προτέρου παράδειγμα ἐναργέστατον τὰ περὶ τῆς μεγάλης εὐχῆς (Num. 6, 2.) διατεταγμένα. ἐστὶ δὲ εὐχὴ μὲν αἰτήσις ἀγαθῶν παρὰ θεοῦ, μεγάλη δὲ εὐχὴ τὸν θεὸν αἴτιον ἀγαθῶν αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ νομίζειν μηδενὸς ἐτέρου τῶν εἰς τὸ δοκεῖν ὠφελεῖν συνεργούντος, μὴ γῆς ὡς καρποτόκου, μὴ ὑετῶν ὡς σπέρματα καὶ φυτὰ συναυξόντων, μὴ ἀέρος ὡς τρέφειν ἱκανοῦ, μὴ γεωργίας ὡς φορᾶς αἰτίας, μὴ ἰατρικῆς ὡς ὑγείας, μὴ γάμου ὡς γενέσεως παιδῶν. 88. πάντα γὰρ ταῦτα δυνάμει θεοῦ μεταβολὰς ἰδέχεται καὶ τροπὰς, ὡς τὰναντία πολλάκις τοῖς ἐξ ἔθους ἀποτελεῖν. τοῦτον οὖν φησὶ Μωσῆς “ἅγιον” εἶναι, “τρέφοντα κόμην τρίχα κεφαλῆς” (ibid. 5), ὅπερ ἦν τὰς ἐν τῷ ἡγεμονικῷ τῶν ἀρετῆς δογμάτων κεφαλαίωδεις ἀνατολὰς συναύξοντα καὶ τρόπον τινὰ κομῶντα καὶ σεμνυνόμενον ἐπ' αὐταῖς. 89. ἀλλ' ἐστὶν ὅτε ἀπέβαλεν αὐτὰς αἰφνίδιον κατασκήψαντος οἷά τινος τυφῶνος εἰς τὴν ψυχὴν καὶ τὰ καλὰ πάντα αὐτῆς ἐξαοπάσαντος· ὁ δὲ τυφῶν οὗτος τροπὴ τίς ἐστὶν ἀκούσιος παραοργισμὸς τὸν νοῦν μιαινούσα, ἣν καλεῖ θάνατον (ibid. 9). 90. ἀλλ' ὅμως ἀποβαλὼν αὐθις καὶ καθαρθεὶς ἀναλαμβάνει καὶ ἀναμιμνήσκεται ὧν τέως ἐπετέλεστο, καὶ ἅπερ ἀπέβαλεν εὐρίσκει, ὡς τὰς προτέρας τῆς τροπῆς ἡμέρας ἀλόγους ἐξετάζεσθαι (ibid. 12), ἢ διότι παράλογον ἢ τροπὴ πρᾶγμα, ἀπᾶδον ὀρθοῦ λόγου καὶ φρονήσεως ἀμέτοχον, ἢ παρόσον οὐκ ἐστὶν ἀξία καταριθμῆσθαι “τῶν γὰρ τοιούτων” ἔφη τις “οὐ λόγος οὐδ' ἀριθμὸς”.

XX

91. πολλάκις δὲ ἐνετύχομεν τούτοις, ἂ μὴδ' ὄναρ πρότερον εἶδομεν· ὥσπερ γεωπόνον φασὶ τινες ὑπὲρ τοῦ τι τῶν ἡμέρων δένδρων φυτεῦσαι σκάπτοντα χωρίον θησαυρῶ περιτυχεῖν ἀνελπίστῳ χρησάμενον εὐτυχία. 92. ὁ γοῦν ἀσκητῆς πυθόμενου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ τῆς ἐπιστήμης τὸν τρόπον τοῦτον· “τί τοῦτο ὁ ταχὺ εὗρες, τέκνον”; ἀποκρίνεται καὶ φησιν· “ὁ παρέδωκε κύριος ὁ θεὸς ἐναντίον μου” (Gen. 27, 20)· ὅταν γὰρ ὁ θεὸς παραδιδῶ τὰ τῆς αἰδίου σοφίας θεωρήματα καμάτου χωρὶς καὶ πόνου, ταῦτα ἐξαίφνης οὐ προσδοκῆσαντες θησαυρὸν εὐδαιμονίας τελείας εὐρίσκομεν. 93. συμβαίνει δὲ πολλάκις τοῖς μὲν ἐπιπόνως ζητοῦσιν ἀποτυγχάνειν τοῦ ζητουμένου, τοῖς δ' ἄνευ φροντίδος ῥᾶστα καὶ ἂ μὴ διενσήθησαν εὐρίσκουσιν· οἱ μὲν γὰρ νωθέστεροι καὶ βραδεῖς τὰς ψυχὰς ὥσπερ οἱ τὰ ὄμματα πεπηρωμένοι τὸν εἰς τὸ θεωρησαί τι τῶν κατ' ἐπιστήμην πόνον ἴσχουσιν ἀτελεῖ, οἱ δὲ φύσεως εὐμοιρία δίχα ζητήσεως μυρίοις ἐνέτυχον εὐθυβόλῳ καὶ εὐθίκῳ χρησάμενοι προσβολῇ, ὡς δοκεῖν αὐτοὺς μὲν μὴ σπουδάσαι τοῖς πρᾶγμασιν ἐντυχεῖν, ἐκεῖνα δὲ μεθ' ὀρμῆς προαπαντήσαντα εἰς ὄψιν ἐλθεῖν ἐπειχθῆναι καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν ἀκριβεστάτην ἐμποῦσαι κατάληψιν.

XXI

94. τούτοις ὁ νομοθέτης φησὶ δίδοσθαι “πόλεις μεγάλας καὶ καλάς, ἃς οὐκ ᾤκοδόμησαν, οἰκίας πλήρεις τῶν ἀγαθῶν, ἃς οὐκ ἐνέπλησαν, λάκκους λελατομημένους, ἃς οὐκ ἐξελατόμησαν, ἀμπελῶνας καὶ ἐλαιῶνας, οὓς οὐκ ἐφύτευσαν” (Deut. 6, 10. 11). **95.** πόλεις μὲν οὖν καὶ οἰκίας συμβολικῶς τὰς τε γενικὰς καὶ τὰς εἰδικὰς ἀρετὰς ὑπογράφει πόλει μὲν γὰρ ἔοικε τὸ γένος, ὅτι κὰν μείζουσιν ἐξετάζεται περιγραφαῖς καὶ πλειόνων κοινόν ἐστίν, εἶδος δὲ οἰκία τῷ συνῆχθαί τε μᾶλλον καὶ πεφευγέναι τὴν κοινότητα. **96.** προητοιμασμένοι δὲ λάκκοι τὰ χωρὶς τῶν πόνων τούτοις πρόχειρα ἄθλα, οὐρανίων καὶ ποτίμων δεξαμεναὶ ναμάτων, πρὸς φυλακὴν τῶν προειρημένων ἀρετῶν εὐτρεπεῖς θησαυροί, ἐξ ὧν εὐφροσύνη περιγίνεται ψυχῇ τελεία φῶς τὸ ἀληθείας ἀπαστρέπτουσα. τοὺς μὲν οὖν ἀμπελῶνας εὐφροσύνης, τοὺς δ’ ἐλαιῶνας φωτὸς πεποιήται σύμβολον. **97.** εὐδαίμονες μὲν οὖν οὗτοι, παραπλήσιόν τι πάσχοντες τοῖς ἐκ βαθέος ὕπνου διανισταμένοι καὶ τὸν κόσμον ἐξαίφνης ἀπόνως καὶ χωρὶς πραγματείας ὀρώσιν, ἄθλιοι δὲ οἷς πρὸς ἅ μὴ πεφύκασιν ἀντιφιλονεικεῖν συμβαίνει ἔριδι, ἀργαλεωτάτη νόσῳ, ἐπαιρόμενοι. **98.** πρὸς γὰρ τῷ τοῦ τέλους ἀποτυγχάνειν ἔτι μετ’ οὐ μικρᾶς βλάβης μεγάλην αἰσχύνην ὑπομένουσιν, ὥσπερ αἱ πρὸς ἐναντία πνεύματα νῆες ἐνθαλαττεύουσαι πρὸς γὰρ τῷ μὴ τυγχάνειν ὑποδρομῶν ἐφ’ οὓς ἐπέγονται, πολλακίς αὐτοῖς πλωτήρσι καὶ φορτίοις ἀνατραπεῖσαι λύπην μὲν φίλοις, ἡδονὴν δὲ ἐχθροῖς ἐμπαρέσχον.

XXII

99. λέγει οὖν ὁ νόμος, ὅτι “παραβιασάμενοί τινες ἀνέβησαν ἐπὶ τὸ ὄρος, καὶ ἐξῆλθεν ὁ Ἀμορραῖος ὁ κατοικῶν ἐν τῷ ὄρει ἐκείνῳ, καὶ ἐτίρωσκεν αὐτούς, ὡς ἂν ποιήσειαν αἱ μέλισσαι, καὶ ἐδίωξεν αὐτούς ἀπὸ Σηεῖρ ἕως Ἐρμαῖ” (Deut. 1, 43. 44). **100.** ἀνάγκη γὰρ καὶ τοὺς ἀφυῶς ἔχοντας πρὸς τὰς τῶν τεχνῶν ἀναλήψεις, εἴ τι βιαζόμενοι πονοῖντο περὶ αὐτάς, μὴ μόνον σφάλεσθαι τοῦ τέλους, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνην ὀφλεῖν, καὶ τοὺς ἄλλο τι τῶν δεόντων ἀσυγκαταθέτω γνώμη πράττοντας <μῆ> ἐθελουσίως βιαζομένους δὲ τὸ παρ’ αὐτοῖς ἐκούσιον μὴ κατορθοῦν, ἀλλὰ πρὸς τοῦ συνειδότος τιτρώσκεσθαι τε καὶ διώκεσθαι. **101.** καὶ τοὺς τὰς ὀλιγοχρημάτους παρακαταθήκας ἀποδιδόντας ἐπὶ θήρᾳ στερήσεως μειζόνων εἴποις ἂν πίστει διαφέρειν, οἱ καὶ ὅτε ἀπέδωσαν πολλὰ τὴν ἔμφυτον ἀπιστίαν ἐβίασαντο, ὑφ’ ἧς μήποτε παύσαιντο κατακεντούμενοι; **102.** θεραπείαν δὲ ὅσοι τοῦ μόνου σοφοῦ νόθον ἐπετήδευσαν, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς ἱεροπρεπεστάτης ἄχρι τοῦ μόνου ἐπιδείξασθαι τοῖς συνεληλυθόσι θεαταῖς προαίρεσιν ἐνδύντες βίου, βωμολοχίαν πρὸ εὐσεβείας ἐν τῇ ψυχῇ φέροντες, οὐχ αὐτούς ὥσπερ ἐπὶ τροχοῦ κατατείνουσι καὶ βασανίζουσιν ἢ ἀναγκάζοντες ἐπιμορφάζειν ψευδῶς, ἢ πρὸς ἀλήθειαν <μῆ> πεπόνθασιν; **103.** τοιγάρτοι βραχὺν χρόνον ἐπισκιασθέντες διὰ τῶν δεισιδαιμονίας συμβόλων, ἢ κώλυσις μὲν ἐστίν ὀσιότητος, μεγάλη δὲ καὶ τοῖς ἔχουσι καὶ τοῖς συνιοῦσι ζημία, εἴτ’ αὐθις ἀπαμφιασάμενοι τὰ περιήαπτα γυμνήν ἐπιδείκνυνται τὴν ὑπόκρισιν καὶ τότε ὥσπερ οἱ ξενίας ἀλόντες νοθεύονται τῇ μεγίστῃ πόλεων ἀρετῇ μηδὲν προσήκοντα ἑαυτοὺς παρεγγράψαντες. τὸ γὰρ βίαιον ὀλιγοχρόνιον, ὡς καὶ αὐτὸ που δηλοῖ τοῦνομα παρὰ τὸ βαιὸν εἰρημένον· βαιὸν δὲ τὸ ὀλιγοχρόνιον ἐκάλουν οἱ παλαιοί.

XXIII

104. τί δὲ ἐστὶ τὸ “Νῶε εὗρε χάριν παρὰ κυρίῳ τῷ θεῷ”, διαπορητέον. ἄρ’ οὖν τοιοῦτόν ἐστὶ τὸ δηλούμενον, ὅτι χάριτος ἔτυχεν, ἢ ὅτι χάριτος ἄξιος ἐνομίσθη; ἀλλὰ τὸ μὲν πρότερον οὐκ εἰκὸς ὑπονοεῖν· τί γὰρ αὐτῷ πλέον δεδώρηται πάντων, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὅσα οὐ συγκέκριται μόνον, ἀλλὰ καὶ στοιχειώδεις ἀπλαῖ φύσεις εἰσὶ, χάριτος ἡξιωμένων θείας; **105.** τὸ δ’ ὕστερον ἔχει μὲν τινα οὐκ ἀνάρμοστον λόγον, κρίνοντος τοῦ αἰτίου δωρεῶν ἀξίους τοὺς τὸ θεῖον ἐν ἑαυτοῖς νόμισμα, τὸν ἱερώτατον νοῦν, αἰσχροῖς ἐπιτηδεύμασι μὴ διαφθείροντας, ἴσως δὲ οὐκ ἀληθῆ. **106.** πηλίκον γὰρ τινα εἰκὸς γενέσθαι τὸν ἄξιον χάριτος κριθησόμενον παρὰ θεῷ; ἐγὼ μὲν γὰρ ἠγούμαι μόλις ἂν καὶ σύμπαντα τὸν κόσμον τούτου λαχεῖν· καίτοι τό γε πρῶτον καὶ μέγιστον καὶ τελεώτατον τῶν θείων ἔργων ἐστὶν οὗτος. **107.** μήποτ’ οὖν ἄμεινον ἂν εἶη ἐκδέχεσθαι τοῦτο, ὅτι ζητητικὸς καὶ πολυμαθὴς γενόμενος ὁ ἀστεῖος ἐν οἷς ἅπασιν ἐζήτησε τοῦθ’ εὗρεν ἀληθέστατον, χάριν ὄντα θεοῦ τὰ πάντα, γῆν, ὕδωρ, ἀέρα, πῦρ, ἥλιον, ἀστέρας, οὐρανόν, ζῶα καὶ φυτὰ σύμπαντα. κεχάρισται δὲ ὁ θεὸς αὐτῷ μὲν

οὐδέν – οὐδὲ γὰρ δεῖται – , κόσμον δὲ κόσμῳ καὶ τὰ μέρη ἑαυτοῖς τε καὶ ἀλλήλοις, ἔτι δὲ τῷ παντί.
108. οὐδέν δὲ κρίνας ἄξιον χάριτος ἄφθονα καὶ τῷ ὄλῳ καὶ τοῖς μέρεσι δεδωρηται τὰ ἀγαθὰ, ἀλλ’ ἀπιδὼν εἰς τὴν αἰδίων ἀγαθότητα καὶ νομίσας ἐπιβάλλον τῇ μακαρία καὶ εὐδαίμονι φύσει ἑαυτοῦ τὸ εὐεργετεῖν. ὥστε εἴ τις μ’ ἔροιτο, τίς αἰτία γενέσεως κόσμου, μαθὼν παρὰ Μωυσέως ἀποκρινοῦμαι, ὅτι ἡ τοῦ ὄντος ἀγαθότης, ἥτις ἐστὶ ἰσχυρὰ πρὸς τὰ πρᾶγματα τῶν *** χαρίτων οὕσα ἑαυτῇ.

XXIV

109. παρατηρητέον δ’ ὅτι τὸν μὲν Νῶε φησὶν εὐαρεστηῆσαι ταῖς τοῦ ὄντος δυνάμεσι, κυρίῳ τε καὶ θεῷ (Gen. 6, 8), Μωυσῆν δὲ τῷ δορυφορουμένῳ πρὸς τῶν δυνάμεων καὶ δίχῃ αὐτῶν κατὰ τὸ εἶναι μόνον νοουμένῳ λέγεται γὰρ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ ὅτι “εὗρηκας χάριν παρ’ ἐμοῦ” (Exod. 33, 17) δεικνύς ἑαυτὸν τὸν ἄνευ παντὸς ἑτέρου. **110.** οὕτως ἄρα τὴν μὲν κατὰ Μωυσῆν ἄκραν σοφίαν ἀξιοῖ χάριτος ὁ ὢν αὐτὸς δι’ ἑαυτοῦ μόνου, τὴν δὲ ἀπεικονισθεῖσαν ἐκ ταύτης δευτέραν καὶ εἰδικωτέραν οὖσαν διὰ τῶν ὑπηκόων δυνάμεων, καθ’ ἃς καὶ κύριος καὶ θεός, ἄρχων τε καὶ εὐεργέτης ἐστίν. **111.** ἕτερος δὲ τις φιλοσώματος καὶ φιλοπαθῆς νοῦς πρᾶξις τῇ ἀρχιμαγειρῳ (Gen. 39, 1) τοῦ συγκρίματος ἡμῶν ἡδονῇ καὶ ἐξευνουχισθεῖς τὰ ἄρρενα καὶ γεννητικὰ τῆς ψυχῆς μέρη πάντα, σπάνει κεχρημένος καλῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀκοὴν παραδέξασθαι θείαν ἀδυνατῶν, ἐκκλησίας τῆς ἱερᾶς ἀπεσοχισμένος (Deut. 23, 1), ἐν ἣ [σύλλογοι καὶ] λόγοι περὶ ἀρετῆς αἰεὶ μελετῶνται, εἰς μὲν τὸ δεσποτικὸν τῶν παθῶν εἰσάγεται, χάριν δὲ εὐρίσκει τὴν ἀτιμίας ἀδοξοτέραν παρὰ τῷ ἀρχιδεσμοφύλακι (Gen. 39, 20, 21). **112.** δεσπῶται μὲν γὰρ κυρίως εἰσὶν οὐχ οὖς ἐν δικαστηρίῳ καταδικασθέντας ὑπὸ κλήρῳ ἀρχόντων ἢ καὶ χειροτονηθέντων δικαστῶν ἀπάγουσιν τινες εἰς ἀποδεδειγμένον χώρον κακούργων, ἀλλ’ ὧν ἢ φύσις κατεδίκασε ψυχῆς τρόπων, οἵτινες ἀφροσύνης <καὶ> ἀκολασίας καὶ δειλίας καὶ ἀδικίας καὶ ἀσεβείας καὶ ἄλλων ἀμυθήτων κηρῶν γέμουσιν. **113.** ὁ δὲ ἐπίτροπος καὶ φύλαξ καὶ ταμίας τούτων, ὁ ἡγεμὼν τοῦ δεσποτηρίου, σύστημα καὶ συμφόρημα κακιῶν ἀθρόων καὶ ποικίλων εἰς ἓν εἶδος συνυφασμένων ἐστίν, ὧ τὸ εὐαρεστηῆσαι μεγίστη ζημία· ἢ οὐχ ὀρώντες ἔνιοι, ἀπατῶμενοι δὲ περὶ τὸ βλάπτειν ὡς ὠφελοῦν, προσίασιν τε αὐτῷ μάλα γεγηθότες καὶ δορυφοροῦσιν, ἵν’ ὑπαρχοὶ καὶ διάδοχοι φυλακῆς ἀμαρτημάτων ἀκουσίῳ τε καὶ ἐκουσίῳ πιστοὶ κριθέντες γένωνται. **114.** ἀλλὰ σύ γε, ὦ ψυχὴ, τὴν δεσποτείαν καὶ ἡγεμονίαν ταύτην ἀργαλεωτέραν τῆς ἐπαχθοῦς δουλείας νομίσασα, μάλιστα μὲν ἀδέσμῳ καὶ λελυμένη καὶ ἐλευθέρῳ χρῆσαι προαιρέσει τοῦ βίου· **115.** ἂν δ’ ἄρα ἀγκιστρευθῆς ὑπὸ πάθους, δεσπῶτις μᾶλλον ἢ εἰρκοφύλαξ ὑπόμεινον γενέσθαι κακωθεῖσα μὲν γὰρ καὶ στενάξασα ἔλεον εὐρήσεις, ἰσχυρὰ δὲ καὶ λιμοδοξίαις ὑποβαλοῦσα σαυτὴν ἡδὺ κακὸν τὸ εἰρκοφυλακεῖν καὶ μέγιστον ἀναδέξει, ὅφ’ οὐ γενήσῃ πάντα ἀγώγιμος τὸν αἰῶνα.

XXV

116. τὰς μὲν οὖν παρὰ τοῖς ἀρχιδεσμοφύλαξιν εὐαρεστήσεις ἀνά κράτος ἀπόθου, τῶν δὲ παρὰ τῷ αἰτίῳ διαφερόντως μετὰ σπουδῆς τῆς ἀπάσης ἐφίεσο. ἂν δ’ ἄρα ἀδυνατῆς – ὑπερβάλλον γὰρ τὸ τοῦ ἀξιώματος μέγεθος – , ἴθι ἀμεταστρεπτὶ πρὸς τὰς δυνάμεις αὐτοῦ καὶ τούτων ἰκέτις γενοῦ, μέχρις ἂν ἀποδεξάμεναι τὸ συνεχὲς καὶ γνήσιον τῆς θεραπείας ἐν τῇ τῶν εὐαρεστησάντων αὐταῖς κατατάξωσι χώρα, καθάπερ καὶ τὸν Νῶε, οὗ τῶν ἐγγόνων θαυμαστότατον καὶ καινότατον πεποίηται τὸν κατάλογον. **117.** φησὶ γὰρ· “αὐταὶ αἰ γενέσεις Νῶε· Νῶε ἄνθρωπος δίκαιος, τέλειος ὢν ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ· τῷ θεῷ εὐηρέστησε Νῶε” (Gen. 6, 9). τὰ μὲν γὰρ τοῦ συγκρίματος γεννήματα πέφυκεν εἶναι καὶ αὐτὰ συγκρίματα· ἵπποι γὰρ ἵππους καὶ λέοντες λέοντας καὶ βόες ταύρους, ὁμοίως δὲ καὶ ἄνθρωποι ἄνθρώπους ἐξ ἀνάγκης γεννῶσι. **118.** διανοίας δὲ ἀγαθῆς οὐ τὰ τοιαῦτα οἰκεῖα ἔγγονα, ἀλλ’ αἰ προειρημέναι ἀρεταί, τὸ ἄνθρωπον εἶναι, τὸ δίκαιον εἶναι, τὸ τέλειον εἶναι, τὸ θεῷ εὐαρεστηῆσαι· ὅπερ ἐπειδὴ καὶ τελεώτατον ἦν καὶ ὅρος τῆς ἄκρας εὐδαιμονίας, ἐφ’ ἅπασιν εἴρηται. **119.** γένεσις δὲ ἢ μὲν ἀγωγή καὶ ὁδὸς τίς ἐστὶν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι – ταύτη φυτὰ τε καὶ ζῶα ἐξ ἀνάγκης αἰεὶ χρῆσθαι πέφυκεν – , ἕτερον δ’ ἐστὶν ἢ ἐκ βελτίονος γένους εἰς ἔλαττον εἶδος μεταβολή, ἣς μέμνηται ὅταν φῆ· “αὐταὶ δὲ αἰ γενέσεις Ἰακώβ· Ἰωσήφ δέκα ἑπτὰ ἐτῶν ἦν ποιμαίνων μετὰ τῶν ἀδελφῶν τὰ πρόβατα, ὢν νέος, μετὰ τῶν υἱῶν Βαλλᾶς καὶ μετὰ τῶν υἱῶν Ζελφᾶς τῶν γυναικῶν πατρὸς αὐτοῦ” (Gen. 37, 2). **120.** ὅταν γὰρ ὁ ἀσκητικὸς καὶ φιλομαθῆς οὗτος λόγος ἀπὸ τῶν θειοτέρων ἐννοημάτων εἰς ἀνθρωπίνους

καὶ θνητὰς δόξας καταβιβασθῆ, ὁ τοῦ σώματος καὶ τῶν περὶ αὐτὸ χορευτῆς Ἰωσήφ εὐθὺς ἀπογεννᾶται, νέος ὧν ἔτι, κἂν μήκει χρόνου πολὺς γένηται, πρεσβυτέρας οὔτε γνώμης οὔτε ἀκοῆς εἰσάπαν ἐπησθημένος, ἦν οἱ Μωυσέως θιασῶται κατασταθέντες κτῆμα καὶ ἀπόλαυσμα ὠφελιμώτατον ἑαυτοῖς τε καὶ τοῖς ἐντυγχάνουσιν εὖραντο. **121.** διὰ τοῦτό μοι δοκεῖ τὸν τύπον αὐτοῦ καὶ τὴν ἀκριβεστάτην τοῦ χαρακτήρος ἰδέαν βουλόμενος ἐκδηλοτέραν ἐγγράψαι ποιμαίνοντα εἰσάγειν μετὰ γνησίου μὲν οὐδενός, μετὰ δὲ τῶν νόθων ἀδελφῶν, οἱ παλλακίδων ὄντες ἀπὸ τοῦ χείρονος γένους, τοῦ πρὸς γυναικῶν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τοῦ κρείττονος, τοῦ πρὸς ἀνδρῶν, χρηματίζουσιν· υἱοὶ γὰρ τῶν γυναικῶν Βαλλᾶς καὶ Ζελφᾶς, ἀλλ' οὐκ Ἰσραὴλ τοῦ πατρὸς νυνὶ καλοῦνται.

XXVI

122. Ζητήσαι δ' ἂν τις προσηκόντως, τίνας ἔνεκα μετὰ τὴν ἐν ταῖς ἀρεταῖς τοῦ Νῶε τελείωσιν εὐθὺς εἴρηται, ὅτι “ἐφθάρη ἡ γῆ ἐναντίον τοῦ θεοῦ καὶ ἐπλήσθη ἀδικίας” (Gen. 6, 11). **123.** ἀλλ' ἴσως οὐ χαλεπὸν λύσεως εὐπορήσαι τῷ μὴ σφόδρα παιδείας ἀπείρῳ. λεκτέον οὖν ὅτι, ἐπειδὴν ἐν ψυχῇ τὸ ἀφθαρτὸν εἶδος ἀνατείλη, τὸ θνητὸν εὐθέως φθίρεται· γένεσις γὰρ τῶν καλῶν θάνατος αἰσχροῦν ἐπιτηδευμάτων ἐστίν, ἐπεὶ καὶ φωτὸς ἐπιλάμπαντος ἀφανίζεται τὸ σκότος. διὰ τοῦτο ἐν τῷ νόμῳ τῆς λέπρας ἀκριβέστατα διεύρηται, ὅτι “ἐὰν ἀνατείλη χρῶς ζῶν ἐν τῷ λεπρῷ, μιανθήσεται” (Lev. 13, 14, 15). **124.** καὶ τοῦτο καὶ ὥσπερ ἐναποσημαινόμενος ἐπιφέρει “καὶ μιανεῖ ὁ χρῶς ὁ ὑγιής”, ἀντιπαττόμενος τῷ εἰκότι καὶ συνήθει· πάντες γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὰ νοσοῦντα φθορὰς τῶν ὑγιαινόντων καὶ τὰ νεκρὰ τῶν ζώντων, οὐκ ἔμπαλιν τὰ ὑγιαίνοντα καὶ ζῶντα τῶν ἐναντίων, ἀλλὰ σωτήρια νομίζουσι. **125.** καινότατος δ' ἐν ἅπασι τὴν σοφίαν ὁ νομοθέτης ὧν καὶ τοῦτο ἴδιον εἰσηγήσατο, διδάσκων ὅτι τὰ ὑγιαίνοντα καὶ ζῶντα τοῦ μὴ καθαρεύειν μiasμάτων αἷτια γίνεται· τὸ γὰρ ὑγιαῖνον καὶ ζῶν ἐν ψυχῇ χρῶμα ὡς ἀληθῶς φαινόμενον ἐπ' αὐτῆς ἔλεγχός ἐστιν. **126.** οὗτος ὅταν ἀνάσχη, κατάλογον ποιεῖται τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῆς ἀπάντων, καὶ ὄνειδίζων καὶ δυσωπῶν καὶ ἐπιπλήττων μόλις παύεται· ἢ δ' ἐλεγχομένη γνωρίζει τὰ καθ' ἕκαστα, ὧν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἐπετήδευε, καὶ τότε ἄφρονα καὶ ἀκόλαστον καὶ ἄδικον καὶ πλήρη μiasμάτων ἑαυτὴν καταλαμβάνει.

XXVII

127. διὸ καὶ παραδοξότατον νόμον ἀναγράφει, ἐν ᾧ τὸν μὲν ἐκ μέρους ὄντα λεπρὸν ἀκάθαρτον, τὸν δὲ ὅλον δι' ὅλων ἀπὸ ἀκρων ποδῶν ἄχρι κεφαλῆς ἐσχάτης κατεσχημένον τῇ λέπρᾳ καθαρὸν φησὶν εἶναι (Lev. 13, 11-13), τάχα ἂν τινος τὸ ἐναντίον, ὅπερ εὐλογον ἦν ὑπολαβεῖν, εἰκάσαντος, τὴν μὲν ἐσταλμένην καὶ περὶ τι βραχὺ τοῦ σώματος λέπραν ἦττον ἀκάθαρτον, τὴν δὲ κεχυμένην, ὡς ἅπαν περιλαβεῖν αὐτό, μᾶλλον. **128.** δηλοῖ δ', ὡς ἔμοιγε φαίνεται, διὰ συμβόλων τούτων ἀληθέστατον ἐκεῖνο, ὅτι τὰ μὲν ἀκούσια τῶν ἀδικημάτων κἂν ἐπιμήκιστα ὄντα ἀνυπαίτια καὶ καθαρὰ, τὸ συνειδὸς βαρὺν κατήγορον οὐκ ἔχοντα, τὰ δὲ ἐκούσια, κἂν μὴ ἐπὶ πλεῖστον ἀναχέηται πρὸς τοῦ κατὰ ψυχὴν ἐλεγχόμενα δικαστοῦ, ἀνίερα καὶ μιαρὰ καὶ ἀκάθαρτα ἰδοκιάζονται. **129.** ἢ μὲν οὖν διφυῆς καὶ δύο ἐξανθοῦσα χρώματα λέπρα τὴν ἐκούσιον ἐμφαίνει κακίαν· ἔχουσα γὰρ ἡ ψυχὴ τὸν ὑγιαίνοντα καὶ ζωτικὸν καὶ ὀρθὸν ἐν ἑαυτῇ λόγον τῷ μὲν οὐ χρῆται ὡς κυβερνήτῃ πρὸς τὴν τῶν καλῶν σωτηρίαν, ἐκδοῦσα δ' αὐτὴν τοῖς ναυτιλίας ἀπείροις ὅλον τὸ τοῦ βίου δὴ σκάφος ἐν εὐδία καὶ γαλήνῃ δυνάμενον σώζεσθαι περιέτρεψεν. **130.** ἢ δ' εἰς ἐν εἶδος λευκὸν μεταβαλοῦσα τὴν ἀκούσιον διασυνίστησι τροπὴν, ἐπειδὴν τὸ λογίζεσθαι ὁ νοῦς ἐκμηθεῖς ὅλον δι' ὅλων, μηδενὸς τῶν εἰς τὸ συνιέναι σπέρματος ὑπολειφθέντος, ὥσπερ οἱ ἐν ἀχλύϊ καὶ σκότῳ βαθεῖ μηδὲν ὄρα τῶν πρακτέων, ἀλλ' οἷα τυφλὸς ἀπροοράτως πᾶσιν ἐμπίπτων συνεχεῖς ὀλισθούς καὶ πτώματα ἐπάλληλα καὶ ἀκούσια ὑπομένη.

XXVIII

131. τούτῳ <δ> ὁμοίον ἐστὶ καὶ τὸ περὶ τῆς οἰκίας διάταγμα, ἐν ἣ γίνεσθαι συμβαίνει λέπραν πολλάκις· φησὶ γὰρ ὅτι “ἐὰν γένηται ἀφή λέπρας ἐν οἰκίᾳ, ἀφίξεται ὁ κεκτημένος καὶ ἀναγγελεῖ τῷ ἱερεῖ λέγων ὥσπερ ἀφή λέπρας ἐώραταί μοι ἐν τῇ οἰκίᾳ”· εἶτα ἐπιφέρει “καὶ προστάξει ὁ ἱερεὺς ἀποσκευάσαι τὴν

οικίαν πρὸ τοῦ εἰσελθόντα τὸν ἱερέα εἰς τὴν οἰκίαν ἰδεῖν, καὶ οὐ γενήσεται ἀκάθαρτα ὅσα ἐν τῇ οἰκίᾳ. καὶ μετὰ ταῦτα εἰσελεύσεται ὁ ἱερεὺς καταμαθεῖν” (Lev. 14, 34-36). **132.** οὐκοῦν πρὶν μὲν εἰσελθεῖν τὸν ἱερέα, καθαρὰ τὰ ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἀφ’ οὗ δ’ ἂν εἰσέλθῃ, πάντα ἀκάθαρτα· καίτοι τὸναντίον εἰκὸς ἦν, ἀνδρὸς κεκαθαρμένου καὶ τελείου, ὃς τὰς ὑπὲρ ἀπάντων εὐχὰς ἀγιστείας ἱερουργίας εἶωθε ποιεῖσθαι, παρελθόντος εἴσω βελτιοῦσθαι τὰ ἔνδον καὶ ἐξ ἀκαθάρτων καθαρὰ γίνεσθαι· νυνὶ δὲ οὐδὲ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μένει χώρας, τρέπεται δὲ πρὸς μερίδα τὴν χειρῶν κατὰ τὴν εἴσοδον τὴν τοῦ ἱερέως. **133.** ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰ συνάδει τῇ ῥητῇ καὶ προχείρῳ διατάξει, σκέψονται οἷς ἔθος καὶ φίλον· ἡμῖν δὲ ἀντικρὺς λεκτέον, ὅτι συνωδὸν οὕτως οὐδὲν ἄλλο ἄλλῳ, ὡς τὸ εἰσελθόντος τοῦ ἱερέως τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν μαινεσθαι. **134.** ἕως μὲν γὰρ ὁ θεῖος λόγος εἰς τὴν ψυχὴν ἡμῶν καθάπερ τινὰ ἐστίαν οὐκ ἀφίεται, πάντα αὐτῆς τὰ ἔργα ἀνυπαίτια· ὁ γὰρ ἐπίτροπος ἢ πατήρ ἢ διδάσκαλος ἢ ὁ τι ποτὲ χρῆ καλεῖν τὸν ἱερέα, ὑφ’ οὗ νουθετηθῆναι καὶ σωφρονισθῆναι μόνου δυνατὸν, μακρὰν ἀφέστηκε. Συγγνώμη δὲ τοῖς δι’ ἀμαθίαν ἀπειρία τῶν πρακτέων ἀμαρτάνουσιν· οὐδὲ γὰρ ὡς ἀμαρτημάτων αὐτῶν ποιοῦνται κατάληψιν, ἔστι δ’ ὅτε κατορθοῦν ἐν οἷς πταίουσι μεγάλα νομίζουσιν. **135.** ὅταν δὲ εἰσέλθῃ ὁ ἱερεὺς ὄντως ἔλεγχος εἰς ἡμᾶς ὡσπερ φῶς τις αὐγῇ ἰ καθαρωτάτη, τηνικαῦτα γνωρίζομεν τὰ ἐναποκείμενα ἡμῶν οὐκ εὐαγγῆ τῇ ψυχῇ βουλευματα καὶ τὰς ἐπιλήπτους καὶ ὑπαιτίους πράξεις, αἷς ἀγνοία τῶν συμφερόντων ἐνεχειροῦμεν. ταῦτ’ οὖν ἅπαντα ὁ ἱερώμενος ἔλεγχος μίανας, ἀποσκευασθῆναι καὶ ἀποσυληθῆναι κελεύει, ὅπως αὐτὴν καθαρὰν ἴδῃ τὴν τῆς ψυχῆς οἰκίαν καί, εἴ τινες ἐν αὐτῇ νόσοι γεγόνασιν, ἰάσῃται.

XXIX

136. μεμίμηται δὲ τοῦτο καὶ ἡ ἐν ταῖς βασιλείαις ἐντυγχάνουσα τῷ προφήτῃ γυνὴ <χήρα> (III Reg. 17, 10)· χήρα δ’ ἐστίν, οὐχ ἦν φαμεν ἡμεῖς, ὅταν ἀνδρὸς ἐρήμη γένηται, ἀλλὰ τῷ χηρεύει τῶν φθειρόντων καὶ λυμαιομένων παθῶν τὴν διάνοιαν, ὡσπερ καὶ ἡ παρὰ Μωσῆ Θάμαρ. **137.** καὶ γὰρ ταύτῃ προστέτακται χηρευοῦσα καθέζεσθαι ἐν τῷ τοῦ μόνου καὶ σωτῆρος οἴκῳ πατρός (Gen. 38, 11), δι’ ὃν αἰεὶ καταλιποῦσα τὰς τῶν θνητῶν συνουσίας καὶ ὁμιλίας ἠρήμωται μὲν καὶ κεχῆρευκεν ἀνθρωπίνων ἡδονῶν, παραδέχεται δὲ θεῖαν γονὴν καὶ πληρουμένη τῶν ἀρετῆς σπερμάτων κυοφορεῖ καὶ ὠδίνει καλὰς πράξεις· ἃς ὅταν ἀποτέκῃ, τὰ κατὰ τῶν ἀντιπάλων αἴρεται βραβεῖα καὶ νικηφόρος ἀναγράφεται σύμβολον ἐπιφερομένη φοίνικα τῆς νίκης· Θάμαρ γὰρ ἐρμηνεύεται φοῖνιξ. **138.** λέγει δὲ πρὸς τὸν προφήτην πᾶσα διάνοια χήρα καὶ ἐρήμη κακῶν μέλλουσα γίνεσθαι· “ἀνθρώπε τοῦ θεοῦ, εἰσήλθε πρὸς με ἀναμνήσαι τὸ ἀδικημά μου καὶ τὸ ἀμαρτημά μου” (III Reg. 17, 18)· εἰσελθὼν γὰρ εἰς τὴν ψυχὴν ὁ ἐνθους οὗτος καὶ κατεσχημένος ἐξ ἔρωτος Ὀλυμπίου καὶ διηρηθισμένος τοῖς τῆς θεοφορήτου μανίας ἀκατασχέτοις οἰστροῖς μνήμην ἀδικημάτων καὶ ἀμαρτημάτων ἀρχαίων ἐργάζεται, οὐχ ἵνα πάλιν αὐτοῖς χρήσῃται, ἀλλ’ ἵνα μέγα στενάξασα καὶ μέγα κλαύσασα τὴν παλαιὰν τροπὴν τὰ μὲν ἐκείνης ἔγγονα μισήσασα ἀποστραφῇ, οἷς δ’ ὑψηγῆται ὁ ἐρμηνεὺς τοῦ θεοῦ λόγος καὶ προφήτης ἔπηται· **139.** τοὺς γὰρ προφήτας ἐκάλουν οἱ πρότερον τοτὲ μὲν ἀνθρώπους θεοῦ, τοτὲ δὲ ὀρώντας (I Reg. 9, 9), κύρια ὀνόματα καὶ ἐμπρεπῆ τῷ ἐπιθειασμῷ καὶ τῇ περιαθρήσει τῶν πραγμάτων ἢ ἐκέχρητο τιθέμενοι.

XXX

140. Προσηκόντως οὖν ὁ ἱερώτατος Μωσῆς τότε φθειρεσθαι τὴν γῆν εἶπεν, ὅτε αἱ τοῦ δικαίου Νῶε ἀρεταὶ διεφάνησαν· “ἦν δὲ” φησὶ “κατεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς” (Gen. 6, 12). **141.** δόξει μὲν τισιν ἢ λέξις ἡμαρτηθῆναι καὶ τὸ ἀκόλουθον τοῦ λόγου καὶ τὸ ἀπταιστον οὕτως ἔχειν· ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ἰ ὁδὸν αὐτῆς· ἀνοίκειον γὰρ ἐστὶ θηλυκῶ ὀνόματι, τῇ σαρκί, ἀρρενικὴν ἐπιφέρεσθαι πτώσιν, τὴν αὐτοῦ. **142.** μήποτε δὲ οὐ περὶ μόνης σαρκὸς ἐστὶν ὁ λόγος τὴν αὐτῆς φθειρούσης ὁδόν, ἵνα εἰκότως ἡμαρτηθῆται τὰ περὶ τὴν λέξιν δοκῇ, ἀλλὰ περὶ δυεῖν, σαρκὸς τε τῆς φθειρομένης καὶ ἐτέρου, οὗ τὴν ὁδὸν λυμαινέσθαι τε καὶ φθείρειν ἐπιχειρεῖ. ὡσθ’ οὕτως ἀποδοτέον· κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν τοῦ αἰωνίου καὶ ἀφθάρτου τελείαν ὁδὸν τὴν πρὸς θεὸν ἄγουσαν. **143.** ταύτην ἴσθι σοφίαν· διὰ γὰρ ταύτης ὁ νοῦς ποδηγετούμενος εὐθείας καὶ λεωφόρου ὑπαρχούσης ἄχρι τῶν τερμάτων ἀφικνεῖται· τὸ δὲ τέρμα τῆς ὁδοῦ γινώσκει ἐστὶ καὶ ἐπιστήμη θεοῦ. ταύτην τὴν ἀτραπὸν μισεῖ καὶ προβέβληται καὶ φθείρειν ἐπιχειρεῖ πᾶς ὁ σαρκῶν ἐταῖρος· οὐδενὶ γὰρ

οὕτως οὐδὲν ἀντίπαλον ὡς ἐπιστήμη σαρκὸς ἡδονῆ. **144.** βουλομένοις γοῦν ταύτην πορεύεσθαι τὴν ὁδὸν βασιλικὴν οὖσαν τοῖς τοῦ ὀρατικοῦ γένους μετέχουσιν, ὅπερ Ἰσραὴλ κέκληται, διαμάχεται ὁ γήινος Ἐδῶμ – τοῦτο γὰρ διερμηνευθεὶς ὀνομάζεται – μετὰ σπουδῆς καὶ παρασκευῆς τῆς πάσης εἰρξεν ἀπειλῶν τῆς ὁδοῦ καὶ ἀτριβῆ καὶ ἀπόρευτον αὐτὴν κατασκευάσειν εἰσάπαν.

XXXI

145. οἱ μὲν οὖν πεμφθέντες πρέσβεις λέγουσι ταῦτα: “παρελυσόμεθα διὰ τῆς γῆς σου· οὐ διελευσόμεθα δι’ ἀγρῶν, οὐ δι’ ἀμπελώνων, οὐ πίομεθα ὕδωρ λάκκου σου. ὁδῶ βασιλικῆ πορευσόμεθα· οὐκ ἐκκλινοῦμεν δεξιὰ οὐδὲ εὐώνυμα, ἕως ἂν παρέλθωμέν σου τὰ ὄρια. ὁ δὲ Ἐδῶμ ἀποκρίνεται φάσκων· οὐ διελεύση δι’ ἐμοῦ· εἰ δὲ μή, ἐν πολέμῳ ἐξελεύσομαί σοι εἰς συνάντησιν. καὶ λέγουσιν αὐτῶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ· παρὰ τὸ ὄρος παρελυσόμεθα. ἐὰν δὲ τοῦ ὕδατός σου πῖω ἐγώ τε καὶ τὰ κτήνη, δώσω σοι τιμὴν· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα οὐδὲν ἐστί, παρὰ τὸ ὄρος παρελυσόμεθα. ὁ δὲ εἶπεν· οὐ διελεύση δι’ ἐμοῦ” (Num. 20, 17-20). **146.** τῶν παλαιῶν τινα λόγος ἔχει θεασάμενον ἐσταλμένην πολυτελεῆ πομπὴν πρὸς τινὰς τῶν γνωρίμων ἀπιδόντα εἶπειν· “ὦ ἑταῖροι, ἴδετε ὅσων χρεῖαν οὐκ ἔχω”, διὰ βραχείας φωνῆς μέγιστον καὶ οὐράνιον ὡς ἀληθῶς ἐπάγγελμα αὐχῆσαντα. **147.** τί λέγεις; τὸν Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ πλούτου παντὸς ἐστεφάνωσαι καὶ τῶν ἐν αὐτῷ κεκράτηκας οὕτως, ὡς μηδὲν εἰς ἀπόλαυσίν τε καὶ χρῆσιν τῶν ἀπ’ αὐτοῦ παραδέχεσθαι; θαυμάσιος μὲν ὁ λόγος, πολὺ δ’ ἡ γνώμη θαυμασιωτέρα τοσοῦτον πρὸς ἰσχὺν ἐπιδεδωκυῖα, ὡς ἤδη καὶ ἀκονιτι δύνασθαι νικᾶν ἀνὰ κράτος.

XXXII

148. ἀλλ’ οὐχ ἐνὶ ἀνδρὶ ἔξεστι μόνον αὐχῆσαι παρὰ Μωυσῆ τὰ προτέλεια τῆς σοφίας ἀναδιδαχθέντι, ἀλλὰ ἰ καὶ ὄλω ἔθνη πολυανθρωποτάτω. τεκμήριον δὲ τεθάρρηκε καὶ ἐπιτετόλμηκεν ἡ ἐκάστου ψυχὴ τῶν γνωρίμων αὐτοῦ πρὸς τὸν βασιλέα τῶν φαινομένων ἀπάντων ἀγαθῶν τὸν γήινον Ἐδῶμ – ὄντως γὰρ τὰ τῶ δοκεῖν ἀγαθὰ πάντα γήινα – λέγειν· “ἤδη παρελύσομαι διὰ τῆς γῆς σου.” **149.** ὦ ὑπερφουεστάτης καὶ μεγαλοπρεποῦς ὑποσχέσεως. πάντα, εἴπατέ μοι, ὑπερβῆναι παρελθεῖν παραδραμεῖν τὰ φαινόμενα καὶ νομιζόμενα γῆς [όντα] ἀγαθὰ δυνήσεσθε; καὶ οὐδὲν ἄρα τὴν εἰς τὸ πρόσω ὑμῶν ὀρμὴν ἀντιβιασάμενον ἐφέξει καὶ στήσει; **150.** ἀλλὰ τοὺς μὲν τοῦ πλούτου θησαυροὺς ἅπαντας ἐξῆς πλήρεις ἰδόντες ἀποστραφήσεσθε καὶ ἀποκλινεῖτε τὰς ὄψεις, τὰ δὲ τῶν προγόνων ἀξιώματα τῶν πρὸς πατρός καὶ μητρός καὶ τὰς ἀδομένας παρὰ τοῖς πολλοῖς εὐγενείας ὑπερκύψετε; δόξαν δὲ, ἧς ἀντικαταλλάττονται πάντα ἄνθρωποι, κατόπιν ὥσπερ τι τῶν ἀτιμοτάτων ἀπολείψετε; τί δὲ; ὑγίαν σώματος καὶ αἰσθήσεων ἀκρίβειαν καὶ κάλλος περιμάχητον καὶ ῥώμην ἀνανταγώνιστον καὶ τᾶλλα ὅσοις ὁ τῆς ψυχῆς οἶκος ἢ τύμβος ἢ ὅτιοῦν χρῆ καλεῖν κεκόσμηται παραδραμεῖσθε, ὡς μηδὲν αὐτῶν κατατάξαι ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν μερίδι; **151.** ὀλυμπίου καὶ οὐρανίου ταῦτα ψυχῆς τὰ μεγάλα τολμήματα τὸν μὲν περιγίειον χώρον ἀπολελοιπιῖας, ἀνείλκυσμένης δὲ καὶ μετὰ τῶν θείων φύσεων διαιτωμένης· θέας γὰρ ἐμπιπλαμένη τῶν γνησίων καὶ ἀφθάρτων ἀγαθῶν εἰκότως τοῖς ἐφημέροις καὶ νόθοις ἀποτάττεται.

XXXIII

152. τί οὖν ὄφελος παρελθεῖν πάντα τὰ θνητῶν θνητὰ ἀγαθὰ, παρελθεῖν δὲ μὴ σὺν ὀρθῷ λόγῳ, ἀλλ’ ὡς ἔνιοι δι’ ὄκνον ἢ ῥαθυμίαν ἢ ἀπειρίαν ἐκείνων; οὐ γὰρ πανταχοῦ πάντα, ἀλλὰ δὲ παρ’ ἄλλοις τετίμηται. **153.** τούτου χάριν βουλόμενος τὸ μετ’ ὀρθότητος λόγου καταφρονητικοὺς τῶν εἰρημένων γενέσθαι παραστήσαι τῷ “παρελύσομαι” προστίθησι τὸ “διὰ τῆς γῆς σου”. τοῦτο γὰρ τὸ ἀναγκαϊότατον ἦν, γενομένους ἐν ἀφθόνοις τῶν φαινομένων ἀγαθῶν ὕλαις ἀπάσαις ὑπὸ μηδενὸς τῶν προβληθέντων ὑφ’ ἐκάστης δικτύων ἀλῶναι, πυρὸς μέντοι τὸν τρόπον ἰσχῦσαι ῥύμη μιᾶ τὰς ἐπαλλήλους καὶ συνεχεῖς φορὰς διακλάσαι. **154.** διὰ μὲν δὴ τούτων φασὶ “παρελύσεσθαι”, διὰ δὲ “ἀγρῶν καὶ ἀμπελώνων” οὐκέτι· τὰ γὰρ ἡμερᾶ ἐν ψυχῇ φυτὰ ἡμέρους ἀποτίκτοντα καρπούς, ἀστείους μὲν λόγους, ἐπαινετὰς δὲ πράξεις, ὡγύγιος εὐήθεια παρέρχεσθαι· μένειν γὰρ ἔδει καὶ δρέπεσθαι καὶ

ἀπλήστως ἐμφορεῖσθαι· κάλλιστον γὰρ ἢ ἐν ἀρεταῖς τελείαις ἀκόρεστος εὐφροσύνη, ἧς οἱ λεχθέντες ἀμπελῶνες σύμβολα. ἰ 155. οἷς δ' ὁ θεὸς ἐπινίφει καὶ ἐπομβρεῖ τὰς ἀγαθῶν πηγὰς ἄνωθεν, ἐκ λάκκου πίνομεν καὶ βραχείας [καὶ] κατὰ γῆς λιβάδας ἀναζητοῦμεν, ὕψος ἡμῖν ἀνεπισχέτως οὐρανοῦ τὴν νέκταρος καὶ ἀμβροσίας τῶν μεμυθευμένων ἀμείνω τροφήν;

XXXIV

156. ἔτι δὲ ποτὸν τεθησαυρισμένον ἐξ ἐπιτεχνήσεως ἀνθρώπων ἐξανιμῶντες ὑπόδρομον καὶ καταφυγὴν δυσελπιστίας ἔργον προσιέμεθα, οἷς τὸν ὀλύμπιον θησαυρὸν εἰς χρῆσιν καὶ ἀπόλαυσιν ὁ σωτὴρ τοῦ παντός ἤνοιξεν; εὐχεται γὰρ Μωυσεῖς ὁ ἱεροφάντης, ἵνα “ἀνοίξη κύριος ἡμῖν τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ τὸν ἀγαθόν, τὸν οὐρανόν, δοῦναι ὑετόν” (Deut. 28, 12)· ἐπήκοοι δὲ αἱ τοῦ θεοφιλοῦς εὐχαί. 157. τί δ'; ὁ μὴδ' οὐρανὸν ἢ ὑετὸν ἢ λάκκον ἢ συνόλως τι τῶν ἐν γενέσει νομίσας ἱκανὸν εἶναι τρέφειν ἑαυτόν, ὑπερβὰς δὲ ταῦτα πάντα καὶ ὁ ἔπαθεν εἰπὼν “ὁ θεὸς ὁ τρέφων με ἐκ νεότητος” (Gen. 48, 15) ἄρα οὐ δοκεῖ σοι πάντα ὅσα κατὰ γῆς ὕδατος συστήματα μὴδ' ἂν ἀξιῶσαι προσιδεῖν; 158. οὐκ ἂν οὖν ἐκ λάκκου πίοι, ᾧ δίδωσιν ὁ θεὸς τὰς ἀκράτους μεθύσματος πόσεις, τοτὲ μὲν διὰ τινος ὑπηρετοῦντος τῶν ἀγγέλων, ὃν οἰνοχοεῖν ἤξιωσε, τοτὲ δὲ καὶ δι' ἑαυτοῦ, μὴδένα τοῦ διδόντος καὶ τοῦ λαμβάνοντος μεταξὺ τιθεῖς. 159. ἀνυπερθέτως οὖν τῇ βασιλικῇ πειρώμεθα βαδίζειν ὁδῶ, οἱ τὰ γῆινα παρέρχεσθαι δικαιοῦντες· βασιλικὴ δ' ἐστὶν ὁδός, ἧς δεσπότης ἰδιώτης μὲν οὐδὲ εἷς, μόνος δὲ ὁ καὶ μόνος βασιλεὺς ἀληθεία. 160. αὕτη δ' ἐστὶ, καθὰ καὶ μικρῶ πρότερον εἶπον, σοφία, δι' ἧς μόνης ἰκέτισι ψυχαῖς ἢ ἐπὶ τὸν ἀγέννητον καταφυγὴ γίνεται· εἰκὸς γὰρ τὸν δι' ὁδοῦ τῆς βασιλικῆς ἀκωλύτως ἰόντα μὴ πρότερον καμεῖν ἢ ἐντυχεῖν τῷ βασιλεῖ. 161. τότε δὲ τὴν τε ἐκείνου μακαριότητα καὶ τὴν ἰδίαν εὐτέλειαν γνωρίζουσιν οἱ προσελθόντες· καὶ γὰρ Ἀβραὰμ ἐγγίσας τῷ θεῷ ἑαυτὸν εὐθύς ἔγνω γῆν καὶ τέφραν ὄντα (Gen. 18, 27). 162. μήτε δὲ ἐπὶ δεξιὰ μήτε ἐπὶ θάτερα τῆς βασιλικῆς ἀποκλινέτωσαν ὁδοῦ, ἀλλ' αὕτῃ τῇ μέσῃ προῖτωσαν. αἱ γὰρ ἐφ' ἑκάτερα ἐκτροπαὶ τῇ μὲν ὑπερβολὰς εἰς ἐπίτασιν τῇ δὲ ἐλλείψεις πρὸς ἀνεσιν ἔχουσαι ὑπαίτιοι· οὐ γὰρ ἦττον τοῦ εὐωνύμου τὸ δεξιὸν ψεκτὸν ἐνταῦθα. 163. παρὰ μὲν γε τοῖς προπετῶς ζῶσι τὸ μὲν θράσος δεξιόν, ἀριστερόν δὲ ἡ δειλία, παρὰ δὲ τοῖς ἀνελευθέροις περὶ χρημάτων ἰ διοίκησιν δεξιὸν μὲν ἢ φειδωλία, εὐώνυμον δὲ αἱ ἀνεμιεναὶ δαπάναι· καὶ ὅσοι μέντοι ἐν τῷ λογιζέσθαι περιττοί, κρίνουσι τὸ μὲν πανοῦργον αἰρετόν, τὸ δὲ εὐθηκὸν φευκτόν· καὶ δεισιδαιμονίαν μὲν ὡς δεξιὸν ἄλλοι μεταδιώκουσιν, ἀποδιδράσκουσι δ' ὡς φευκτόν ἀσέβειαν.

XXXV

164. ἵνα οὖν μὴ ταῖς μαχομέναις κακίαις ἀναγκασθῶμεν ἐκτρεπόμενοι χρῆσθαι, τὴν μέσῃ ὁδὸν εὐθύνην βουλώμεθά τε καὶ εὐχόμεθα· μέση δὲ θράσους μὲν καὶ δειλίας ἀνδρεία, ῥαθυμίας δὲ ἐκκεχυμένης καὶ φειδωλίας ἀνελευθέρου σωφροσύνη, πανουργίας τε αὐ καὶ μωρίας φρόνησις, καὶ μὴν δεισιδαιμονίας καὶ ἀσεβείας εὐσέβεια. 165. αὗται μέσαι τῶν παρ' ἑκάτερα ἐκτροπῶν εἰσι, βάσιμοι καὶ λεωφόροι ὁδοὶ πᾶσαι, αἷς οὐ θέμις ὀργάνοις σωματικοῖς ἀλλὰ ψυχῆς κινήσειν ἐφιεμένης τοῦ ἀρίστου συνεχῶς ἐμπεριπατεῖν. 166. ἐπὶ τούτῳ μάλιστα δυσχεράνας ὁ γῆινος Ἐδῶμ – δέδιε γὰρ περὶ τῆς τῶν ἑαυτοῦ δογμάτων ἀνατροπῆς τε καὶ συγχύσεως – ἀπειλήσει πόλεμον ἀκήρυκτον, εἰ βιαζόμεθα διέρχεσθαι τέμνοντες καὶ κείροντες ἀεὶ τὸν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καρπὸν, ὃν ἐπ' ὀλέθρῳ φρονήσεως σπείρας οὐκ ἐθέρισε· φησὶ γάρ· “οὐ διελεύση δι' ἐμοῦ· εἰ δὲ μὴ γε, ἐν πολέμῳ ἐξελεύσομαι σοι εἰς ἀπάντησιν.” 167. ἀλλὰ μὴδὲν αὐτοῦ τῶν ἐπανατάσεων φροντίσαντες ἀποκρινόμεθα, ὅτι “παρὰ τὸ ὄρος πορευσόμεθα”, τουτέστιν ὑψηλαῖς καὶ μετεώροις ἔθος ἔχοντες ἐνομιλεῖν δυνάμεσι καὶ ὀρικῶς ἕκαστα σκοπεῖν, τὸν παντός οὔτινοσοῦν λόγον ἐρευνῶντες, δι' οὗ τὸ τί ἦν εἶναι γνωρίζεται, καταφρονητικῶς ἔχομεν πάντων ὅσα ἐκτός τε καὶ περὶ σῶμα· ταπεινὰ γὰρ ταῦτά γε καὶ λίαν χαμαίζηλα, σοὶ μὲν φίλα, ἐχθρὰ δὲ ἡμῖν αὐτοῖς, οὗ χάριν οὐδενὸς αὐτῶν προσαιψόμεθα. 168. εἰ γὰρ ἄκρω δακτύλῳ τὸ τοῦ λόγου δὴ τοῦτο μόνον ψαύσομεν, γέρας καὶ τιμὴν σοι παρέξομεν· φρουαττόμενος γὰρ ἀυχῆσεις, ὡς καὶ ἡμῶν τῶν φιλαρέτων δελέασιν ἠδονῆς ὑπαχθέντων.

XXXVI

169. “ἐὰν γὰρ τοῦ ὕδατός σου” φησί “πίω ἐγώ τε καὶ τὰ κτήνη μου, δώσω τιμὴν σοί”, οὐ τὸν λεγόμενον ὄνον παρὰ ποιηταῖς, ἀργύριον ἢ χρυσίον ἢ ἄλλα ὅσα πρὸς τοὺς πιπράσκοντας ἔθος τοῖς ὠνούμενοις ἀντικαταλλάττεσθαι, ἀλλὰ τιμὴν τὸ γέρας νυνὶ παραλαμβάνει. 170. τῷ γὰρ ὄντι πᾶς ἀκόλαστος ἢ ἀδικος ἢ δειλός, ὅταν ἴδῃ τινὰ τῶν αὐστηροτέρων ἢ πόνον φεύγοντα ἢ λήμματος ἠττώμενον ἢ πρὸς τι τῶν ἡδονῆς φίλτρων ἐκνευεκότα, χαίρει καὶ γέγηθε καὶ τετιμῆσθαι ἰδοκεῖ, καὶ πρὸς τοὺς πολλοὺς ἐπινεανιεύομενος καὶ ἐπιχειρονομῶν ἄρχεται περὶ τῶν ἰδίων κακῶν ὡς σφόδρα ἀναγκαίων καὶ χρησίμων φιλοσοφεῖν, οὐκ ἂν, εἰ μὴ τοιαῦτα ἦν, φάσκων ὑπομεῖναι ἂν τὸν δεῖνα εὐδόκιμον ἄνδρα χρῆσθαι. 171. λέγωμεν οὖν παντὶ μοχθηρῷ ἐὰν τοῦ ὕδατός σου πίωμεν, ἐὰν τινός σου τῶν κατὰ τὴν ἄκριτον φορὰν ψαύσωμεν, τιμὴν καὶ ἀποδοχὴν ἀντι δυσκλείας καὶ ἀτιμίας – τούτων γὰρ ἄξιός ὢν τυγχάνεις – παρεξόμεθα· καὶ γὰρ ἀμέλει τὸ πρᾶγμα περὶ ὃ ἐσπούδακας συνόλωσ οὐδὲν ἔστιν. 172. ἢ νομίζεις τι τῶν θνητῶν πραγμάτων ὄντως πρὸς ἀλήθειαν εἶναι καὶ ὑφεστάναι, ἀλλ’ οὐχ ὥσπερ ἐπ’ αἰώρας τινός ψευδοῦς καὶ ἀβεβαίου δόξης φορεῖσθαι κατὰ κενοῦ βαίνοντα, μηδὲν ψευδῶν ὄνειράτων διαφέροντα; 173. εἰ δὲ μὴ θέλεις τὰς τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων ἐξετάζειν τύχας, τὰς χωρῶν ὅλων καὶ ἔθνων πρὸς τε τὸ εὖ καὶ τὸ χεῖρον μεταβολάς· ἤκμασέ ποτε ἡ Ἑλλάς, ἀλλὰ Μακεδόνες αὐτῆς τὴν ἰσχὺν ἀφείλοντο. Μακεδονία πάλιν ἠνθήσεν, ἀλλὰ διαιρεθεῖσα κατὰ μοίρας ἠσθένησεν, ἕως εἰς τὸ παντελὲς ἀπεσβέσθη. 174. πρὸ Μακεδόνων τὰ Περσῶν ἐν εὐτυχίᾳ ἦν, ἀλλὰ μία ἡμέρα τὴν πολλὴν καὶ μεγάλην βασιλείαν αὐτῶν καθεῖλε, καὶ νῦν Παρθυηνοὶ Περσῶν τῶν πρὸ μικροῦ ἡγεμόνων ἐπικρατοῦσιν οἱ τότε ὑπήκοοι. ἔπνευσέ ποτε λαμπρὸν καὶ ἐπὶ μήκιστον Αἴγυπτος, ἀλλ’ ὡς νέφος αὐτῆς ἡ μεγάλη παρήλθεν εὐπραγία. τί δὲ Αἰθίοπες, τί δὲ καὶ Καρχηδῶν καὶ τὰ πρὸς Λιβύην; τί δ’ οἱ Πόντου βασιλεῖς; 175. τί δ’ Εὐρώπη καὶ Ἀσία καὶ συνελόντι φράσαι πᾶσα ἡ οἰκουμένη; οὐκ ἄνω καὶ κάτω κλονουμένη καὶ τινασσομένη ὥσπερ ναῦς θαλαττεύουσα τοτὲ μὲν δεξιοῖς τοτὲ δὲ καὶ ἐναντίοις πνεύμασι χρῆται; 176. χορεύει γὰρ ἐν κύκλῳ λόγος ὁ θεῖος, ὃν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ὀνομάζουσι τύχην· εἶτα ἀεὶ ῥέων κατὰ πόλεις καὶ ἔθνη καὶ χώρας τὰ ἄλλων ἄλλοις καὶ πᾶσι τὰ πάντων ἐπινέμει, χρόνοις αὐτὸ μόνον ἀλλάττων τὰ παρ’ ἐκάστοις, ἵνα ὡς μία πόλις ἢ οἰκουμένη πᾶσα τὴν ἀρίστην πολιτειῶν ἄγῃ δημοκρατίαν.

XXXVII

177. οὐδὲν οὖν ἔστι τῶν ἀνθρωπίνων σπουδασμάτων ἔργον καὶ πρᾶγμα οὐδὲν, ἀλλὰ σκιά τις ἢ αὖρα πρὶν ὑποστῆναι παρατρέχουσα. ἔρχεται γὰρ καὶ πάλιν ἄπεισιν ὥσπερ ἐν ταῖς παλιρροίαις· τὰ γὰρ ἀμπωτίζοντα πελάγη ποτὲ μὲν μετὰ συρμοῦ καὶ πατάγου βία φέρεται καὶ ἀναχεόμενα λιμνάζει τὴν τέως χέρσον, ποτὲ δὲ ἐξαναχωροῦντα πολλὴν τῆς θαλάττης μοῖραν ἠπειροῖ· 178. οὕτως οὖν ἔστιν ὅτε ἰμέγα καὶ πολυάνθρωπον ἔθνος ἐπικλύσασα εὐπραγία ἐτέρωσε τὴν φορὰν τοῦ ῥεύματος παρατρέψασα οὐδὲ βραχεῖαν εἶασε λιβάδα, ἵνα μὴδ’ ἴχνος ὑπολειφθῆ πύοιτος ἀρχαίας. 179. τούτων δ’ οὐχ ἅπαντες ἀρτίους καὶ πλήρεις λαμβάνουσι λογισμούς, ἀλλ’ οἷς ἔθος συνομαρτεῖν ὀρθῶ καὶ πεπηγῶτι ὄρω καὶ λόγῳ. οἱ γὰρ αὐτοὶ ἄμφω ταῦτα λέγουσι, καὶ τὸ γενέσεως πρᾶγμα ὅλον οὐδὲν ἔστι, καὶ παρὰ τὸ ὄρος πορευσόμεθα· 180. ἀδύνατον γὰρ τὸν μὴ ταῖς ὑψηλαῖς καὶ ὀρκαῖς χρώμενον ὁδοῖς ἀπογνῶναι μὲν τὰ θνητά, μετακλῖναι δὲ καὶ μεταναστῆναι πρὸς τὰ ἀφθαρτα. ὁ μὲν οὖν γήινος Ἐδῶμ τὴν οὐράνιον καὶ βασιλικὴν ἀρετῆς ὁδὸν ἐπιφράττειν ἀξιοῖ, ὁ δὲ θεῖος λόγος ἔμπαλιν τὴν ἐκείνου καὶ τῶν ὁμοζήλων· 181. ὢν ἓνα καὶ τὸν Βαλαάμ ἀναγραπτέον· γῆς γὰρ θρέμμα καὶ οὗτος, οὐκ οὐρανοῦ βλάστημα. τεκμήριον δὲ οἰωνοῖς καὶ ψευδέσι μαντείαις ἐπόμενος οὐδ’ ὅτε τῆς ψυχῆς μεμικῶς ὄμμα ἀναβλέψας “εἶδε τὸν ἄγγελον τοῦ θεοῦ ἀνθεστῶτα” (Num. 22, 31), μετατραπόμενος ἐπέσχε τὸ ἀδικεῖν, ἀλλὰ πολλῶ τῷ τῆς ἀφροσύνης χρησάμενος ῥεύματι ἐπικλυσθεὶς κατεπόθη. 182. τότε γὰρ ὡς ἀληθῶς οὐ δυσθεράπευτα μόνον ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἀνίατα γίνεται τὰ τῆς ψυχῆς ἀρρωστήματα, ὅταν ἐπιστάντος ἐλέγχου – λόγος δ’ ἔστι θεῖος, ἄγγελος ποδηγετῶν καὶ τὰ ἐν ποσὶν ἀναστέλλων, ἵνα ἄπταιστοὶ διὰ λεωφόρου βαίνωμεν τῆς ὁδοῦ (Psalm. 90, 11. 12) – τὰς ἀκρίτους ἑαυτῶν γνώμας πρὸ τῶν ὑψηλῶν τάττωμεν τῶν ἐκείνου, ἃς ἐπὶ νουθεσίᾳ καὶ σωφρονισμῶ καὶ τῇ τοῦ παντός ἐπανορθώσει βίου συνεχῶς εἶωθε ποιεῖσθαι. 183. διὰ τοῦθ’ ὁ μὴ πεισθεὶς, μὴ μετατρεπόμενος τῷ ἀντιβαίνοντι ἐλέγχῳ “φθορὰν τὴν μετὰ τῶν τραυματιῶν” (Num. 31, 8) αὐθις ἐνδέξεται, οὐς κατεκέντησε καὶ κατέτροσε τὰ πάθη. γενήσεται δ’ ἡ τούτου συμφορὰ τοῖς μὴ τελέως δυσκαθάρτοις δίδαγμα αὐταρκέστατον τοῦ πειρασθαι τὸν ἔνδον δικαστὴν ἔχειν εὐμενῆ· σχήσουσι δέ, εἰ μηδὲν τῶν ὀρθῶς ὑπ’ αὐτοῦ γνωσθέντων ἀναδικάζουσι.

